

KLIMA- RETTFERDIGHET

SLUTTRAPPORT SKAPERVERK OG BÆREKRAFT 2016

Skaperverk og bærekraft

– et felles kirkelig tiår
for endring i kirke
og samfunn.

Innhold

1. Utfordring	3
1.1. Bakgrunn for prosjektet og rapporten	5
2. Fellesprosjektet Skaperverk og bærekraft	7
2.1. Prosjektets identitet	7
2.2. Prosjektets ledelse og organisering	8
2.3. Prosjektets finansiering	8
2.4. Prosjektets arbeidsmåter og verktøy	9
3. Prosjektets aktiviteter og tiltak	11
3.1. Grønne menigheter	11
3.2. Konferanser, seminar og fagdager	11
3.2.1. Tro til forandring	12
3.2.2. Den siste olje	12
3.2.3. Broen til framtiden	12
3.2.4. Fagdager, foredrag og undervisning	12
3.3. Kampanjer og prosesser	13
3.3.1. Klimaseilas til COP 15 i København	13
3.3.2. We Have Faith – Act Now for Climate Justice.	13
3.3.3. Klimavalg 2013	14
3.3.4. Statens Pensjonsfond Utland	14
3.3.5. Klimapilegrim 2015	15
3.4. Nettverksbygging og dialogarena	15
3.4.1. Økumenisk samarbeid om klima og miljø	16
3.4.2. Samarbeid med andre sivilsamfunnsaktører om klima og miljø	16
3.4.3. Interreligiøst samarbeid	18
3.5. Teologisk refleksjon og spiritualitet	18
3.6. Kommunikasjonsarbeid	19
4. Prosjektets resultat; endring i kirke og samfunn	20
4.1. Midtveisevalueringen	20
4.1.1. Prosjektets merverdi / økt bevissthets- og aktivitetsnivå	21
4.1.2. Utfordringer og oppgaver etter midtveisevalueringen	22
4.2. Klimavalg 2013	22
4.2.1. Medieanalyse	23
4.2.2. Befolkningsundersøkelsen	23
4.2.3. Questback undersøkelsen	23
4.2.4. Intervju med politikere	23
4.3. Klimapilegrim 2015	23
4.3.1. Massemedier, facebook og nettside	24
4.3.2. Questback om Klimapilegrim 2015	25
4.4. Questback ved avslutning av Skaperverk og bærekraft	25
4.4.1. Menighetenes integrering av det grønne	25
4.4.2. Grønne gudstjenester	26
4.4.3. Grønn diakoni	26
4.4.4. Grønn trosopplæring	27
4.4.5. Grønt samarbeid	27
4.4.6. Grønn utvikling i kirkene	27
4.5. Grønne menigheter	28
5. Konklusjon	29
5.1. Prosjektets rolle i forhold til endring i kirkene	29
5.2. Prosjektets rolle i forhold til endring i samfunnet	32
5.3. Hvordan bygge videre på erfaringene fra SoB?	34

Kontaktinfo:

Paul Erik Wirgenes, leder for styringsgruppen til Skaperverk og bærekraft, og avdelingsdirektør i Kirkerådet (pw857@kirken.no).
Per Ivar Våje, prosjektkoordinator, (pv383@kirken.no)

Prosjektet har gitt ut følgende publikasjoner:

Design: Dugg Design AS
Utgivelsesår: Desember 2016

1. Utfordring

Skaperverk og bærekraft er et felles kirkelig samarbeidsprosjekt for endring i kirke og samfunn. Samarbeidsprosjektet avsluttes i 2016. Gjennom ni år har Norges Kristne Råd (NKR), Kirkens Nødhjelp (KN) og Den norske kirke (Dnk) samarbeidet om en felles utfordring: at vår livsstil bidrar til å ødelegge Guds skaperverk og gjøre livet enda vanskeligere for verdens fattigste. Samarbeidet har en felles målsetting:

1. Være sentrale pådrivere for og bidragsytere til bærekraftige samfunn lokalt, nasjonalt og globalt
2. Bidra til å sikre en forpliktende, rettferdig og ambisiøs internasjonal klimaavtale, og en bred kirkelig og folkelig oppslutning om denne
3. Demonstrere et bevisst forhold til miljø, forbruk og rettferd
4. Skape håp og framtidstro med ord og handlinger

Prosjektet har bidratt til:

1. Bærekraftige samfunn:

Lokalt. Antall grønne menigheter har vokst fra 79 til 322. Grønne menigheter tar bevisstgjøring og holdningsendring av medlemmene på alvor, og setter det ut i praksis gjennom samarbeid med andre i lokalmiljøet.

Nasjonalt er det økt bevissthet om viktigheten av et «grønt skifte». Prosjektet har bidratt til dette gjennom holdningsskapende arbeid og sitt engasjement i Klimavalgalliansen, Klimavalg 2013 og Broen til framtiden. Klimapilegrim 2015 engasjerte tusener over hele landet med utgangspunkt i lokale menigheter.

Globalt bidro Klimapilegrim 2015 til en massiv mobilisering med tilsvarende kampanjer i mange land, et tverreligiøst samarbeid og krav om en ny global klimaavtale med vekt på rettferdig byrdefordeling og bærekraftig utvikling.

2. Klimaavtalen i Paris:

Det internasjonale og tverreligiøse samarbeidet rundt Klimapilegrim 2015 og tidligere COP-møter bidro til at Paris-avtalen ble bedre enn den ellers ville blitt. Dette er bekreftet fra FNs klimasjef Christiana Figueres, og andre som var tett på i forhandlingene om avtalen.

Forpliktende: Utslippskutt fra hvert enkelt land skal rapporteres på hvert femte år, og strammes inn. Avtalen trår i kraft fra 4. november 2016.

Rettferdig: Gjennom den internasjonale klimapilegrimskampanjen som overleverte nesten 1.8 millioner underskrifter, bidro prosjektet til å få på plass et større ansvar for egne utslipp hos rike land og til finansiering av klimatilpasningstiltak i fattige land.

Ambisiøs: Alle underskriftene og mange religiøse ledere bidro til at avtalen begrenser den globale oppvarmingen til 1,5 grader så langt det er mulig. Dette er av stor betydning for

små øystater og for de fattigste som rammes av klimaendringer allerede. Det tvinger fram raske og store endringer om vi skal ha noen mulighet til å nå målet.

3. Demonstrere et bevisst forhold til miljø, forbruk og rettferd

Prosjektet har vært opptatt av å vise i praktisk handling at vi er villig til selv å gå en ekstra mil. Gjennom Klimapilegrim vandret vi samlet en og en halv gang rundt jordkloden – bare i Norge. Grønne menigheter velger ut minst 25 konkrete tiltak de kan gjøre for å bli registrert som grønn menighet. Mange hovedkontor, regionkontor, fellesråd, menigheter og arrangement i kirkelandskapet er registrert som miljøfyrtårn. Kirkesamfunn, menigheter og organisasjoner har etablert gjenbruksbutikker basert på frivillighet og dugnadsånd. I Dnk ble det foretatt en klimafotavtryksanalyse for alle ledd i organisasjonen. Den følges opp av en handlingsplan med mål om å redusere det samlede klimafotavtrykket fra Dnk.

4. Håp og framtidstro

Prosjektet har fokusert på en trossmessig og vitenskapsbasert forankring av engasjementet, i vissheten om at materiell velstand og stadig økende forbruk ikke er svaret på alle menneskelige behov. Vi vet at klimaendringene er her allerede og at de fattigste rammes hardest. Vi vet at verden må legge om til fornybar energi snarest mulig om vi skal unngå ubotelig skade på skaperverket som vi alle er en del av. Vi har utformet et teologisk grunnlag som åpner opp for refleksjoner og dialog, og bidrar til å sette troen i sammenheng med dagens klimautfordringer. Basert på kunnskap og overbevisning har vi understreket troen på det gode og et håp for framtida. Ved å løfte fram en slik forankring og konkrete handlingsalternativ har prosjektet bidratt både til mening, håp og framtidstro. Vi er mange som ønsker å bidra til en bærekraftig framtid, men da må vi gjøre mer, sammen og på mange måter.

Samarbeidet utfordrer oss alle!

Derfor nytter det ikke å skyve ansvaret fra seg og forvente at andre skal gjøre jobben. Både troen og vitenskapen sier oss at alle må ta ansvar og at samarbeid er eneste farbare vei mot et felles mål.

- **Hver enkelt** av oss utfordres til en bærekraftig livsstil som inkluderer eget forbruk, innkjøp og avfall, reiser, energibruk og matvaner mm.
- **Menigheter** i alle kirkesamfunn kan bli grønne menigheter. Felleskapet i kirke og menighet bør styrke, utfordre, legge til rette og veilede til et bærekraftig liv lokalt og globalt.
- **Nasjonale kirkelige organer** og kristne organisasjoner utfordres til økt og forpliktende samarbeid om konkrete tiltak innenfor feltet.
- **Kirkelige utdanningsinstitusjoner** må legge til rette for forskning og fordypning på vern om skaperverket og kamp for rettferdighet, og å la dette bli en tydeligere del av undervisningen.
- **Alle kirkesamfunn** utfordres på sin diakonale og profetiske rolle til å verne om skaperverket og kjempe for de svakestes rett i konkret handling og tydelig tale.
- **Alle sivilsamfunnsaktører**, inkludert andre religioner, miljøbevegelse og fagbevegelse oppfordres til samarbeid med kirker, menigheter og kristne organisasjoner for å danne brede folkebevegelser for endring av samfunnet.

- **Lokale og nasjonale politikere** må legge til rette for enkeltmennesker og bedrifter til å ta klimavennlige valg, og for å få til en god overgang til et mer bærekraftig og klimarettferdig samfunn.
- **Regjering og Storting** må bygge ned vår oljeavhengighet, og prioritere andre næringer som kan gi nye grønne arbeidsplasser. Det grønne skiftet må fylles med konkret innhold og nasjonale utslipp må ned i tråd med Paris-avtalen.
- **Politiske myndigheter på alle plan** utfordres til å gi konkrete alternativer til stadig økonomisk vekst og økende forbruk, og å motarbeide økende forskjell mellom fattig og rik. Norsk innenriks- og utenrikspolitikk må bidra til å oppfylle FNs bærekraftsmål.

Vi vil bidra til at Norge skal oppfylle Paris-avtalen og bærekraftsmålene. Vi vil støtte våre folkevalgte med tiltak som må til om det så skulle medføre tøffe tak og vanskelige perioder. Vi har mange i ryggen når vi kjemper videre for en bærekraftig framtid for alle mennesker og for hele skaperverket.

1.1. Bakgrunn for prosjektet og rapporten

Initiativet til prosjektet går tilbake til vedtaket i Kirkemøtet i Dnk i 2007, sak KM 4/07 *Truet liv. Troens svar. Kirkens vitnesbyrd i lys av klimaendringer og arbeid med miljø, forbruk og rettferd*¹. I sitt vedtak utfordrer Kirkemøtet både de sentralkirkelige råd og bispedømmerådene, menighetene og de kirkelige fellesrådene, enkeltmennesker samt regjeringen og Stortinget til forpliktende tiltak for klima og miljø. De sentralkirkelige råd og bispedømmerådene ble utfordret til «Umiddelbart å iverksette en bærekraftreform frem mot reformasjonsjubileet i 2017 som berører all kirkelig virksomhet.» Kirkerådet inviterte NKR og KN til å være sentrale samarbeidspartnere i et samarbeidsprosjekt rundt klimaendringer, miljø, forbruk og rettferd. Begge organisasjonene svarte positivt på invitasjonen og har siden deltatt aktivt i arbeidet². Prosjektet fikk navnet Skaperverk og bærekraft (SoB).

Kirkemøtet 2008 behandlet sak KM 5/08 *Bærekraft og skaperverk. Økumenisk prosjekt for endring av kirke og samfunn 2007-2017*. Saksorienteringen var utarbeidet i et økumenisk samarbeid mellom Dnk/ Kirkerådet, NKR og KN³. Kirkemøtet vedtok en reform som sterkt utfordret Dnk og som ble et økumenisk samarbeidsprosjekt om klima og miljø med sterk vekt på det overordnede samfunnsansvaret.

Allerede sommeren 2008 utlyste Kirkerådet en stilling som prosjektkoordinator for et fire-årig samarbeidsprosjekt. Stillingen og arbeidet med ledelsen av reformen ble finansiert av Kirkerådet i Dnk. Den første prosjekt-koordinatoren tiltrådte høsten 2008.

En midtveisrapport ble utarbeidet for prosjektet i 2012⁴. Den tar for seg prosjektets lansering i 2009 og fram til og med 2011. Det vises til midtveisrapporten for mer detaljer om prosjektets bakgrunn. Det ble i 2011 utført en questback undersøkelse blant alle menigheter i Dnk for å kartlegge menighetenes arbeid med vern om skaperverket og kamp for rettferdighet. Questback undersøkelsen er gjentatt og utvidet til å gjelde alle menigheter i de lands-

¹ https://kirken.no/globalassets/kirken.no/migrering/km07_vedtak_miljo.pdf

² <http://www.gronnkirke.no/doc//Dokumenter/Tilslutningsbrev%20KN.pdf> <http://www.gronnkirke.no/index.cfm?id=238432>

³ https://kirken.no/globalassets/kirken.no/migrering/km_5_1_08_saksorientering.pdf

⁴ https://kirken.no/globalassets/kirken.no/migrering/km_4_1_1_12_sogb_rapport.pdf

dekkende kirkesamfunnene i 2016. I tillegg er det innhentet tilbakemelding fra ledere blant prosjektets eiere og samarbeidspartnere.

For å sikre dokumentasjon og rapportering innenfor ti-årsperioden, ble det vedtatt at slutt-rapporten skulle skrives i løpet av 2016. Den skulle da presenteres for rapportens mottakere som i sin tur kunne legge den fram for sine respektive styrer / råd innenfor prosjektperioden.

Prosjektets styringsgruppe vedtok på sitt møte 09.03.2016 i sak 5/16 det som er rammene for denne rapporten:

- Rapportens målgruppe er prosjektets tre eiere, og skal primært dekke det nasjonale ledd, der SoB i første rekke har operert.
- Rapportens målsetting er todelt:
 - 1) Den skal dokumentere det samarbeidet som har vært, og de resultat og gjennomslag som er oppnådd. Her må også kritiske faktorer nevnes.
 - 2) Den skal sende et tydelig budskap til kirker, politikere og samfunn for øvrig på bakgrunn av det fagområdet som prosjektet har dekket og de erfaringer som er innhentet disse årene.

Paul Erik Wirgenes,
*Leder for styringsgruppa i Skaperverk og bærekraft,
avdelingsdirektør i Kirkerådet*

Anne-Marie Helland,
Generalsekretær i Kirkens Nødhjelp

Ingeborg Midttømme,
Biskop i Den norske kirke

Ingrid Rosendorf Joys,
*Representant for Den katolske kirke,
og rådsleder for Samarbeidsrådet for
tros- og livssynsamfunn (STL)*

Knut Refsdal,
Generalsekretær i Norges Kristne Råd

Berit Hagen Agøy,
*Generalsekretær i Mellomkirkelig råd for
Den norske kirke*

Per Ivar Våje,
Koordinator for Skaperverk og bærekraft

Vi har forkynt kallet til ansvar og til omvendelse. Vi har bidratt til å utdype forpliktende dimensjoner ved å følge Jesus til vår neste og til den verden han kaller sin. Som samlede kirker har vi utfordret både oss selv og de med økonomisk og politisk makt. Vi har funnet språk og steder for å tale sammen med bredden av klimaengasjerte mennesker og organisasjoner og kjent kraften i å bidra sammen med mange. Klimarettferdighet, klimapilegrim, skaperverk og bærekraft er viktige ord som også fremover vil prege kirkenes vokabular.

PAUL ERIK WIRGENES, Leder for styringsgruppa i Skaperverk og bærekraft

2. Fellesprosjektet Skaperverk og bærekraft

2.1. Prosjektets identitet

Det ble allerede før Kirkemøtet i 2008 avholdt en felles workshop for prosjektets tre partnere for å avklare de grunnleggende verdier, visjon, hensikt og mål med fellesprosjektet. Resultatet av denne prosessen ble lagt inn i prosjektbeskrivelsen. De viktigste punktene var:

Hensikten med prosjektet skulle være: *Kirken skal tydelig og synlig bidra til den samfunnsendringen Norge og andre nasjoner må gjennomgå, for å møte utfordringene knyttet til klimaendringer, miljø, forbruk og rettferd.*

Visjonen var – med utgangspunkt i troen på den treenige Gud:

- Kirken bidrar til å sikre en internasjonalt forpliktende klimaavtale som et steg mot et bærekraftig samfunn.
- Kirkelige miljøer og aktører demonstrerer et bevisst forhold til miljø, forbruk og rettferd.

Målet med prosjektet var at kirkene *skal være tydelige aktører som bidrar til nødvendige endringer for å oppnå et bærekraftig samfunn.*

Det ble i tillegg beskrevet fire **delmål** for prosjektet:

- A.** Være en sentral pådriver og bidragsyter til bærekraftige samfunn, lokalt, nasjonalt og globalt
- B.** Styrke tverrkirkelige nettverk for bærekraft og samle kirken bak felles mål
- C.** Skape fremtidstro med effektiv kommunikasjon, med ord og handling
- D.** Tilby et godt integrert perspektiv for utvikling og bærekraft

For ytterligere konkretisering av delmålene vises til prosjektdokument og midtveisevaluering (fotnote 3 og 4)

I styringsgruppemøte i januar 2009 ble en kortversjon av prosjektets identitet og målsetting vedtatt som et grunnlagsdokument. Her ble det presisert at kirkene vil:

- være sentrale pådrivere for og bidragsytere til bærekraftige samfunn lokalt, nasjonalt og globalt
- bidra til å sikre en forpliktende, rettferdig og ambisiøs internasjonal klimaavtale, og en bred kirkelig og folkelig oppslutning om denne
- demonstrere et bevisst forhold til miljø, forbruk og rettferd
- skape håp og fremtidstro med ord og handling

Her er de to punktene fra visjonen tatt inn i andre og tredje kulepunkt.

2.2. Prosjektets ledelse og organisering

Prosjektets styringsgruppe ble nedsatt i desember 2008, etter vedtak i Kirkemøtet 2008 og styrevedtak i NKR og KN. Styringsgruppa (SG) besto av generalsekretærene i henholdsvis NKR (Ørnulf Steen), KN (Atle Sommerfeldt), Mellomkirkelig råd for Dnk (Olav Fykse Tveit) og direktør i Kirkerådet (Jens Petter Johnsen), sistnevnte som leder for SG. Senere er SG utvidet med en representant for Bispemøtet i Dnk (Ingeborg Midttømme) og fra medlemskirkene i NKR (Else-Britt Nilsen, Den katolske kirke, avløst av Arnfinn Løyning, Frikirken i 2012 og Ingrid Rosendorf Joys, Den katolske kirke fra 2015). Berit Hagen Agøy kom inn i SG som ny generalsekretær i Mellomkirkelig råd fra 2010. Avdelingsdirektør for menighetsutvikling i Kirkerådet, Paul Erik Wirgenes, overtok som leder av SG fra 2012. Samtidig tiltrådte ny generalsekretær både i KN, Anne-Marie Helland og i NKR, Knut Refsdal.

Styringsgruppa for SoB har gjennom ni år vært et møtested og en felles plattform for sentrale kirkeledere med klimautfordringene som en felles agenda. Dette er i seg selv en kraft til gjen-sidig påvirkning og inspirasjon for endring i kirke og samfunn.

Prosjektets arbeidsgruppe ble sammensatt av rådgivere fra de fire ovennevnte organisasjonene og har hatt jevnlig møter i hele perioden. Arbeidsgruppen har vært et avgjørende forum for koordinering og løpende orientering og samspill mellom de tre partene i prosjektet. Gjennom styringsgruppe og arbeidsgruppe har partene blitt kjent med hverandre og samarbeidet har utviklet seg på tross av ulik struktur, rolle og organisasjonskultur.

Sentral i planlegging og forarbeid til Samarbeidsprosjektet var seniorrådgiver for miljø og samfunnsprosjekt i Kirkerådet; Hans Jürgen Schorre. Prosjektkoordinatorene har vært: Guro Almås (2008 – 2009), Linn Marie Holberg (2010 – 2011) og Per Ivar Våje (2012 – 2016). Hans Jürgen Schorre fylte inn som fungerende prosjektkoordinator i perioder da stillingen sto vakant.

I den siste fireårsfasen har prosjektledelsen hatt økonomisk støtte fra alle prosjekteierne. Også i denne fasen har Kirkerådet vært arbeidsgiver for koordinator og sekretariat for prosjektet.

2.3. Prosjektets finansiering

Kirkerådet finansierte prosjektet med en økonomisk ramme på ca. 680.000 fra 2009. Det ble i hele prosjektperioden gjort gjentatte forsøk på å skaffe ekstern offentlig finansiering av prosjektet. Det ble ikke innvilget generell prosjektstøtte, men noe midler (150.000 i 2009 og 100.000 i 2010) ble innvilget fra «Klimaløftet» under Miljøverndepartementet som støtte til regionale arrangement. Det er ikke gitt offentlig støtte etter 2011.

Fra 2012 har KN bidratt med 250.000 årlig og NKR med kr 60.000 årlig. I denne perioden har Kirkerådet bidratt med 450.000 i 2012, og 650.000 årlig fra 2013 til 2016. Kirkens Nord-Sør informasjon i Mellomkirkelig råd og Global Info (NKR) har bidratt med informasjonsmidler fra Norad inn i prosjektet.

For 2015 ble det bevilget ekstra midler til koordinering av kampanjen Klimapilegrim 2015. Det var 100.000 ekstra fra Kirkerådet og 50.000 ekstra fra både KN, Mellomkirkelig råd og NKR. Midlene ble hovedsakelig brukt til lønnsmidler for en prosjektkonsulent i 6 mnd.

Mye arbeidskapasitet har vært lagt ned for samarbeidsprosjektet av flere aktører. Det gjelder koordinator for Global Info i NKR (Kristine Hofseth Hovland, senere Elin Finnseth Sæverås) og regionkoordinator i KN (Einar Tjelle avløst av Siv Bonde) og koordinator for Kirkens Nord-Sør informasjon (Estrid Hessellund, Hilde-Gunn Sletten og Janne Dale Hauger), alle som aktive medlemmer av prosjektets arbeidsgruppe. Kommunikasjonsmedarbeidere i både NKR og KN og to kampanjemedarbeidere i KN har også tilført prosjektet mye. Regionalt har ti regionkoordinatorer i KN og 11 diakonirådgivere i Dnk bidratt i prosjektet gjennom ressursgruppene, regionale samlinger og inn mot menighetene. Misjonsrådgivere i Dnk har også bidratt, særlig i forbindelse med kampanjen Klimapilegrim 2015. Denne arbeidsinnsatsen har ikke vært tallfestet hverken i antall timer, stillingsprosent eller i kroner.

2.4. Prosjektets arbeidsmåter og verktøy

Allerede før SoB var lansert, var de regionale ressursgruppene etablert som del av et Kirkelig nettverk for miljø, forbruk og rettferd. Gruppene hadde sitt utgangspunkt i Dnk, men andre kirkesamfunn ble invitert inn. Gruppene har i liten grad vært brede økumenisk. I Oslo er det bidrag fra andre kirkesamfunn og i 2015 kom en representant fra Frikirken med i ressursgruppen i Møre. Regionkontakter fra KN er med i alle gruppene. Ressursgruppene har vanligvis møttes nasjonalt en gang i året for å få en faglig oppdatering på aktuelle spørsmål, dele erfaringer og gi tilbakemelding til sentralt hold på arbeidet i bispedømmene og hva som bør fokuseres på sentralt. Disse gruppene har utgjort en viktig basis for arbeidet med samarbeidsprosjektet, ikke minst fordi de har bidratt til god sammenheng mellom det regionale arbeidet og ulike aktører sentralt, som blant andre KN, NKR, Mellomkirkelig råd, Kirkens Nord-Sør-informasjon og Kirkerådet.

Andre tiltak som var etablert før samarbeidsprosjektet startet var *Fasteaksjonen* til KN, *Skaperverkets dag* og *Vår grønne menighet*. Disse tiltakene har vært en naturlig del av satsingen fra starten av. De har dermed blitt gjenstand for en større felles satsing og et større fokus enn om de hadde blitt promotert for de ulike partene hver for seg. Materiell til Skaperverkets dag har ofte blitt koordinert med Fasteaksjonen og dermed gjensidig styrket hverandres budskap. Når de sendes ut til menighetene i alle kirkesamfunn fra alle tre partene når det også ut til flere. Fasteaksjonen, KN og Changemakers politiske kampanjer og etablering av en KN kontaktperson i menigheten har lenge vært blant handlingsalternativene til «Vår grønne menighet»

Omtrent en gang i året inviteres det til møte i en utvidet arbeidsgruppe som senere gikk over til å bli en mer åpen nettverkssamling. Her samles representanter fra kirkesamfunn og kirkelige organisasjoner som jobber med prosjektrelaterte spørsmål for å gi innspill til arbeidet, og for å bli informert og inspirert til videre arbeid.

Samarbeidet har gitt rom for en større grad av koordinering av disse tiltakene i forhold til felles tema og satsinger fra år til år. Kampanjevirkosomhet er en sentral del av fellesprosjektet, og gjennom årenes løp har ulike kampanjer oppstått som det har vært naturlig å samarbeide om. Klimaseilasen til København i 2009, kampanjen «We Have Faith – Act Now for Climate Justice» i 2011, Klimavalg 2013 og Klimapilegrim 2015 er eksempler på slike felleskampanjer. Prosjektet har initiert kampanjer, blitt med på ulike kampanjer som er initiert av andre, og har fått med andre aktører fra det kirkelige nettverket. Kampanjene har da blitt promotert bl.a. på nettverkssamlingene.

Teologisk refleksjonsarbeid har siden starten vært en sentral del av arbeidet. Grunntanken er at hvis kirken skal ha et sterkt engasjement for klima og miljø så må det forankres i kirkenes tro og teologi. Bare da kan kirken forsvere sitt engasjement, og mobilisere internt, og bare da kan de ha en merverdi i forhold til alle andre «av god vilje». Det har resultert i undervisning og foredrag, fagdager, møtepunkt med teologiske utdanningsinstitusjoner, publikasjoner og annet materiell.

Samarbeid med eksterne aktører utover prosjektets tre eiere er vesentlig. Prosjektets målsetting om å bidra til et mer bærekraftig samfunn fordrer samarbeid med andre gode krefter. Økumenisk samarbeid ligger allerede i prosjektets natur gjennom prosjektets tre eiere. Nettverkssamlingene har forankret dette videre i andre kristne organisasjoner og arbeidslag innenfor kirkenettverket. Internasjonalt økumenisk samarbeid har også betydd mye for prosjektet, bl.a. gjennom Kirkenes verdensråd (KV), ACT Alliance, European Christian Environmental Network (ECEN)⁵ og Det lutherske verdensforbund (LVF)⁶. I tillegg er det etablert gode relasjoner og samarbeid med miljøbevegelse, fagbevegelse og forskningsmiljø. Dette er formalisert i senere tid gjennom Klimavalgalliansen. Gjennom enkeltpersoner er det uformelle relasjoner til det interreligiøse klimanettverket og Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn (STL). Susanne Lende i Kirkerådets kommunikasjonsavdeling har i de senere år jobbet planmessig for å gjøre samarbeidsprosjektets intensjon kjent i det politiske miljø, media, og hos relevante samarbeidspartnere.

Etter innspill fra Kirkemøtets behandling av midtveisrapporten og de innspill som kom inn til selve rapporten, utarbeidet prosjektets styringsgruppe en framdriftsplan for 2012-2015. Styringsgruppa konkretiserte hvilke tiltak som i hovedsak følges opp av den enkelte part i samarbeidet og hvilke tiltak som er hovedsatsinger for samarbeidet. I planen valgte styringsgruppa Klimarettferdighet som prosjektets tematiske fokus. Videre ble det spesifisert tre arbeidsmetoder som alt arbeid for samarbeidet kan deles inn i: 1) Kampanjer/prosesser, 2) Dialogarena og 3) Teologisk refleksjon og spiritualitet.

Klimaengasjementet har vært et tema som har blitt stadig viktigere for tros- og livssynssamfunn i Norge. Fra å være et tema man hadde litt ulik inngang til, har det blitt et tema som både har inspirert enkeltmedlemmer og ført til etableringen av nye dialoggrupper. Klimaengasjementet forener og samler på tvers av trossgrenser – det er vår felles jord det handler om.

INGRID ROSENDORF JOYS, rådsleder for Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn (STL)

⁵ ECEN er en del av KEEK / CEC (Konferansen av europeiske kirker / Conference of European Churches)

⁶ Se kap. 3.4.1 siste avsnitt om internasjonalt økumenisk samarbeid.

3. Prosjektets aktiviteter og tiltak

Prosjektet ble lansert 17. februar 2009 med en markering ved Trefoldighetskirken og Stortinget samt to ulike avisinnlegg i henholdsvis Dagbladet og Dagen Magazinet. Her oppfordret man politikerne til et 5-års oljememoratorium. Selve lanseringen ga eksepsjonelt mye medieoppmerksomhet og førte til offentlig debatt både om oljeutvinning, klima og om kirkenes politiske rolle. Lanseringen tydeliggjorde behovet for tilstrekkelig informasjon og beredskap internt i de deltakende organisasjonene. Det vises for øvrig til midtveisrapporten (fotnote 4) for en mer fyldig presentasjon av prosjektets første år.

3.1. Grønne menigheter

«Vår grønne menighet» var opprinnelig et handlingsark/plakat som ble utviklet av Dnk i samarbeid med Grønn Hverdag (tidligere Miljøheimvernet) allerede i slutten av 1990-årene. I de første årene pågikk et kontinuerlig arbeid med verving, veiledning og besøk av grønne menigheter. Konseptet ble videreutviklet ved starten på samarbeidsprosjektet som et relevant verktøy for alle kirkesamfunn. KN ble koblet på, og Fasteaksjonen inkludert som et handlingsalternativ for å bli grønn menighet. I 2008 og 2009 kom det til mer enn 50 nye grønne menigheter hvert år. Antallet grønne menigheter økte fra 79 ved begynnelsen av 2009 til ca. 230 innen oktober 2011. Det ble arbeidet videre med hvordan grønne menigheter best kan følges opp. Ved Kirkemøtet i 2012 ble det bestemt et mål om at antall grønne menigheter i Dnk skulle dobles. Da var antallet 212 grønne menigheter i Dnk, to Metodistmenigheter, en fra Frikirken, en pinsemenighet og en tyskspråklig menighet.

I 2014 ble «Vår grønne menighet» revidert og reorganisert, og presenteres nå som et helhetlig konsept som dekker alle menighetens virksomhetsområder. Den gamle plakaten er erstattet med en brosjyre som er tilgjengelig i begge målføre⁷.

I 2015 ble Klimamelding for Dnk skrevet, og det har i oppfølgingen av denne vært jobbet med en handlingsplan for hvordan klimagassutslipp fra alle ledd i kirken kan reduseres. Dette vil bli konkretisert i en plan for miljøstyring for Dnk i samarbeid med stiftelsen Miljøfyrtårn. Det er planlagt at et slikt samarbeid kan ha stor overføringsverdi og smitteeffekt for andre kirkesamfunn eller organisasjoner. Hvert enkelt kirkesamfunn / organisasjon kan da ha en sentral avtale med Miljøfyrtårn om en sertifiseringsordning der ulike nivå av organisasjonen har tilpassede sertifiseringskrav og inngår i en samlet avtale med Miljøfyrtårn, i stedet for at slike avtaler må tas med hver enkelt lokalmenighet. Det vil gjøre registreringen mer tilpasset og relevant, samtidig som det blir rimeligere og enklere å administrere.

⁷⁾ <http://www.gronnkirke.no/index.cfm?id=246409>

3.2. Konferanser, seminar og fagdager

Samarbeidsprosjektet har arrangert og vært bidragsyter til en rekke konferanser, seminar og fagdager. Her er et utvalg av de viktigste:

3.2.1. Tro til forandring

Konferansen «Tro til forandring» ble arrangert av NKR i samarbeid med KN, Menighetsfakultetet m.fl. i mai 2009. Ca. 200 voksne og 50 barn deltok på konferansen. På programmet sto bl.a. urfremføringen av en miljømusikal, storsamlinger, en rekke seminarer, kveldskonserter og en TV-overført gudstjeneste fra kirkeruinene i Maridalen. I 2011 ble det arrangert en oppfølgingskonferanse på Diakonhjemmet i Oslo. Også her sto klimarettferdighet i fokus.

3.2.2. Den siste olje

I november 2009 ble dialogkonferansen «Den siste olje» arrangert i Bergen. Her var temaet etikk og petroleumsindustrien i Norge. Konferansen hadde god deltakelse, og målgruppen var politikere, olje- og energibransjen, forskere, miljøvernere, ansatte og frivillige kirkefolk, partene i arbeidslivet (NHO, bransjeorganisasjoner, fagbevegelse) og mediefolk. Som en oppfølging arrangerte Kirkerådet i samarbeid med KN høsten 2010 en konferanse og klimadag på Sortland med temaet «Lofoten, Vesterålen og Senja – Norges nye oljeregion, eller pioner for fornybare alternativer?» Også her deltok representanter fra oljeindustrien, bedrifter, folkebevegelser og miljøvern-organisasjoner, samt generalsekretæren i Pacific Conference of Churches. I samarbeid mellom de regionale ressursgruppene og KN ble det høsten 2010 gjennomført regionale klimaseminarer med bl.a. politikere og kirkeledere i mange av landets fylker.

3.2.3. Broen til framtiden

Som en effekt av Klimavalg 2013 ble det våren 2014 arrangert en klimakonferanse på Litteraturhuset i Oslo, kalt «Broen til framtiden». Bak konferansen sto representanter fra fagbevegelse, miljøbevegelse, forskning og kirke. Tanken var å løfte fram initiativ fra grasrota for å konkretisere hva som må til for å komme over til lavutslippsamfunnet. Et hovedanliggende var å peke på grønne arbeidsplasser og klimajobber for å imøtekomme frykten mange naturlig vil ha for å miste arbeid i petroleumsindustrien. Konferansen ble

en stor suksess og det ble ønske om en ny konferanse året etter. Konferansen ble flyttet til Folkets hus i 2015 og 2016, og planlegges også der for 2017⁸. Det har blitt gitt ut flere bøker i forbindelse med «Broen til framtiden». Skaperverk og bærekraft har hele tiden vært engasjert i planlegging og gjennomføring av konferansen, og kirkelige aktører har fått en tydelig stemme i samarbeid med fagbevegelse og miljøbevegelse.

NTL har samarbeidet med SoB gjennom Broen til framtiden-samarbeidet. Vi har hatt jevnlig dialog om spørsmål knyttet til klima og solidaritet. Gjennom dette har vi lært mer om hverandres ståsteder og perspektiver, og styrket klimaarbeidet vårt sammen.

KJERSTI BARSOK, nestleder i Norsk Tjenestemannslag (NTL)

⁸ <http://broentilframtiden.com/>

3.2.4. Fagdager, foredrag og undervisning

Det har helt fra starten av vært holdt foredrag / presentasjoner om temaet på samlinger for grønne menigheter og grønne fagdager. Prosjektet har bidratt med innspill på arrangement for Norske kirkeakademier, på OASEs sommerstevne, Agenda UT i Stavanger, Visjon (Frikirken), Misjonskirkens sommersamling, Metodistkirkens årskonferanse, på prestemøte i Den katolske kirke, på samlinger for misjonsledere og kirkeledere, på internasjonale samlinger og på temamøter i ulike misjonsforeninger / forsamlinger. Det har vært fagdag om teologi og klima på Misjonshøyskolen i Stavanger, på Menighetsfakultetet og på Fjellhaug. Prosjektkoordinatør har bidratt med undervisning om temaet på misjonærforberedende kurs på misjonshøyskolen hvert år siden 2013.

3.3. Kampanjer og prosesser

En rekke kampanjer har vært viktige utadrettede tiltaket for prosjektet. Kirkene har blitt tydeligere som aktører i samfunnet, og har på den måten vært med å påvirke opinionen, og gitt motivasjon og puff til kirkenes egne medlemmer til å delta i samfunnsdebatten. Etter midtveisevalueringen ble «Kampanjer og prosesser» en av tre hovedtiltak som prosjektet organiseres rundt.

3.3.1. Klimaseilas til COP 15 i København

Den 12. – 14. desember 2009 arrangerte KN i samarbeid med Framtiden i våre hender og Cicero en klimaseilas fra Oslo til COP 15- møtet i København. Dette for å få oppmerksomhet omkring klimarettferdighet under forhandlingene på klimatoppmøtet. Arrangementet ble et hovedtiltak i samarbeidsprosjektet med 1200 deltakere. Mange kirkeledere og medlemmer av forskjellige kirkesamfunn ble med, inklusive nær alle biskopene i Dnk. Denne kirkelige mobiliseringen med overrekking av underskrifter ved erkebiskop Desmond Tutu og en stor økumenisk gudstjeneste i domkirken i København viste at kirkene absolutt var på banen og gjorde en betydelig innsats. Eksempler på stor breddemobilisering var menighetens fasteaksjoner 2009 og 2010, organisert av KN og knyttet til tema klima. Størparten av de 35.000 underskriftene som ble samlet inn i Norge i forkant av COP 15, var fra menigheter, primært gjennom fasteaksjonen.

3.3.2. We Have Faith –Act Now for Climate Justice.

Også i forkant av FNs klimamøte COP 17 i Durban i slutten av november og i desember 2011, ble det mobilisert bredt for en folkelig oppslutning om forhandlingene og for å legge press på delegatene. Et særlig fokus i 2011 var et bredt anlagt tverreligiøst samarbeid med kirker og trossamfunn særlig i det sørlige Afrika, som KN var initiativtaker til. Kampanjen «We Have Faith -Act Now for Climate Justice!» ble lansert og KN var ansvarlig for den globale koordineringen av kampanjen fra Sør-Afrika. Alle de samarbeidende partene i SoB var godt representert i Durban, i samarbeid med Islamsk Råd Norge og STL. Mellomkirkelig råd fungerte som koordinator for tilstedeværelsen i samarbeid med NKR. Kampanjen i Afrika ville ikke vært mulig uten KNs tilstedeværelse og tilrettelegging i Durban. Siste del av slagordet fra denne kampanjen (Act Now for Climate Justice) ble tatt opp igjen og brukt for full tyngde i Klimapilegrim 2015-kampanjen, i nær forståelse og samarbeid med den internasjonale ACT-Alliance.

3.3.3. Klimavalg 2013

Naturvernforbundet har samarbeidet mye med SoB gjennom arrangementer, utspill og markeringer. Det har vært en stor styrke for miljøkampen å ha med andre stemmer. Skaperverk og bærekraft har vært tydelig på Norges ansvar og vist bredden blant miljøengasjerte. Kirken har løftet klimasaken og vært viktige i alliansebyggingen.

LARS HALTBREKKEN, tidligere leder Naturvernforbundet

Målet med denne kampanjen var å løfte klimaengasjementet høyt opp på den politiske agendaen i forbindelse med stortingsvalget i 2013. Det ble etablert en arbeidsgruppe for kampanjen, bestående av representanter fra fagbevegelse, miljøbevegelse og kirke. Skaperverk og bærekraft informerte om kampanjen i egne rekker og av 101 organisasjoner som ble med i kampanjen var 30 fra kristne organisasjoner og kirkesamfunn. Også rådsrådet i NKR sluttet seg til kampanjen. Det ble utarbeidet en egen kommunikasjons-

strategi fra Kirkerådets kommunikasjonsavdeling som ble evaluert i etterkant. I korte trekk var Klimavalg 2013 vellykket ved at klimasaken kom høyt på dagsorden i løpet av valget. Det vakte stor oppmerksomhet at kirkelige aktører markerte seg tydelig i klimasaken, og det skapte som vanlig debatt omkring kirkens rolle i grenselandet mellom generelt samfunnsengasjert og å ta parti i en politisk sak. Mens noen satt stor pris på kirkens engasjement, var det andre som mente kirkene blandet seg utidig inn i politikkenes sfære, og enkelte ledende politikere ønsket å melde seg ut av Dnk av den grunn. Det ble registrert både ut- og innmeldinger som følge av dette. Klimavalg 2013 gjorde for alvor kirkenes klimaengasjement kjent og anerkjent blant klima og miljøbevegelse.

Foto: Erlend Berge

3.3.4. Statens Pensjonsfond Utland

Kirkens Nødhjelp og Changemaker har i mange år vært opptatt av forvaltningen av Statens pensjonsfond utland (SPU), eller Oljefondet. Det samme har Kirkerådet, Kirkemøtet og Ungdommens Kirkemøte i Dnk. Grunnen er at SPU er verdens største statlige investeringsfond og hva som skjer der er førende for andre investeringsfond. Norge har gjennom SPU en økonomisk muskel som langt overgår størrelsen på landets økonomi eller folketall. Hvordan dette forvaltes blir dermed av stor betydning, noe som er understreket i grunnlagsdokumentet til SoB. Til Kirkemøtet i 2013 var SoB koordinator saksbehandler for sak KM 12/13 om forsvarlig etisk forvaltning av norske petroleumsressurser og bruk av Oljefondet. Saken endte opp med en uttalelse om etisk forvaltning av SPU. I uttalelsen, som ble til i samarbeid med Kirkens Nødhjelp og Changemakers kampanje dette året heter det bl.a.:

- Ti prosent av SPU må investeres i fattige land innen ti år. Dette må gjøres på en måte som kommer fattige mennesker til gode.
- Vesentlig mer av SPU må investeres i fornybar energi og utvikling av ny energi. Vesentlig mindre må investeres i fossilindustrien.

Uttalelsen ble oversendt myndighetene, og har senere fått stor relevans både i forhold til internasjonale kampanjer og gjennom politiske prosesser i storting og regjering. I mai 2015 vedtok Stortinget at SPU ikke skal investere i selskaper som har mer enn 30 % av sin fortjeneste fra kull. Det har også vært en prosess med offentlig høringsrunde på investeringer i uotert infrastruktur, noe som vil åpne opp for økte investeringer både i fornybar energi og i fattige land. Både Kirkerådet, KN og Changemaker har bidratt med høringer. I desember 2015 leverte en ekstern ekspertgruppe sin rapport som anbefalte slike investeringer opp imot 10 % av fondets verdi, altså i god overenstemmelse med Kirkemøtets uttalelse to år tidligere. Norges Bank fulgte raskt opp med å anbefale en slik endring, men Finansdepartementet konkluderte med det motsatte. Stortinget var mer positive, og vedtok i mai 2016 en ytterligere utredning av denne muligheten før endelig vedtak skal fattes i 2017.

3.3.5. Klimapilegrim 2015

Den største kampanjen for SoB har vært Klimapilegrim 2015. Kampanjens utgangspunkt var behovet for mobilisering fram mot Klimatoppmøtet i Paris, og planer oppsto om en sykkelstafett fra Norge til Paris. I Tyskland ble det planlagt en vandring fra Flensburg i nord, gjennom hele landet over til Frankrike og til Paris som et svar på KVs utfordring om «A Pilgrimage of Justice and Peace». Planene i Norge ble tilpasset slik at kampanjen dro gjennom hele landet om sommeren og endte opp i Flensburg før den tyske vandringen skulle starte. Dette ble senere koordinert som en internasjonal kampanje i samarbeid mellom Actions for Churches Together (ACT) og KV i Geneve. ACT samlet underskriftene og koordinerte den internasjonale kampanjen opp mot COP21 i Paris. I Norge ble både KNs fasteaksjon, Skaperverkets dag og Global Uke i NKR koblet opp mot Klimapilegrim som fellesprosjekt.

En nasjonal prosjektkomite ble etablert, bestående av Samarbeid Menighet og Misjon (SMM, tilhørende i Mellomkirkelig råd), KFUK/KFUM, Changemaker og Nasjonalt Pilegrimssenter, i tillegg til de tre i SoB. En ekstern prosjektkonsulent ble ansatt og en intens planleggingsperiode ble startet med mobilisering av alle Dnks bispedømmer og regionale kontaktpersoner innenfor nettverkene til SMM, KN, Pilegrimsnettverket, KFUK/KFUM og ulike kirkesamfunn. Det ble også koordinert med de nordiske land med møter i Oslo, København, Stockholm og Strømstad, og planlagt en sammenhengende stafett fra Nordkapp gjennom hele landet, over til Sverige, Danmark og videre gjennom Tyskland og Frankrike til Paris.

En egen kommunikasjonsgruppe ledet av Susanne Lende (Dnk) og Torbjørn Gjefsen (KN) la til rette for god informasjon til deltakere og presse i relevante kanaler. Med i gruppa var også Hege Merete Andersen (NKR), Idun Moe (prosjektkonsulent) og SoB koordinator. Det ble opprettet en egen nettside⁹ og en facebookside¹⁰ for kampanjen.

I løpet av sommeren 2015 ble det i Norge arrangert rundt 200 etapper / arrangement med 7000 deltakere, tilbakelagt 60.000 km og samlet inn 9.100 underskrifter. Kampanjen endte opp sammen med mange andre klimapilegrimsvandringar verden over med overlevering av 1.8 millioner underskrifter til FNs forhandlingsledere like før FNs klimatoppmøte i Paris.

3.4. Nettverksbygging og dialogarena

Nettverksbygging har vært viktig for prosjektet helt fra starten av. Men etter midtveisevalueringen ble dialogarena / nettverksbygging en av tre hovedtiltak som prosjektet organiseres rundt. Vi kan dele dette inn i økumenisk, interreligiøst, og samarbeid med andre sivilsamsfunnsaktører

3.4.1. Økumenisk samarbeid om klima og miljø

Skaperverk og bærekraft har siden 2012 arrangert en til to nettverkssamlinger i året i Oslo der hele bredden av kirkesamfunn og kristne organisasjoner har vært invitert. Aktuelle saker og kampanjer (se 4.1) har vært på dagsorden, og samlingene har vært et møtested for et bredt felleskirkelig samarbeid om et engasjement for klima og miljø. Nettverkssamlingene og samarbeid med SMM og Digni har i disse årene lagt til rette for et økt engasjement for klima og miljø blant flere misjonsorganisasjoner. Prosjektet har informert om andre samlinger og arrangement omkring klima og miljø og dermed bidratt til å spre engasjement om saken. Teologisk refleksjon har vært en viktig del av dialogarbeidet og har vist seg svært avgjørende for å få kirker og kristne organisasjoner til å bli engasjert. Nettverkssamlingene var også et utgangspunkt for at flere parter ble med i samarbeidet omkring Klimapilegrim 2015.

Bispekollegiet har jobbet med klimaspørsmål og kommet med uttalelser i flere tiår. Gjennom SoB har det teologisk forankrede engasjementet fått et kontinuerlig fokus og en bred økumenisk røst.

INGEBORG MIDTTØMME, Biskop i Dnk

⁹ <http://www.klimapilegrim.no/>

¹⁰ <https://www.facebook.com/klimapilegrim2015/>

Kontakten med de regionale ressursgruppene for miljø og rettferd ble vedlikeholdt kontinuerlig. Det har i flere år vært arrangert inspirasjonssamlinger for ressursgruppene over hele landet en gang i året. Ressursgruppene har til intensjon å være økumeniske selv om det har vist seg vanskelig å få til i praksis. Grønne menigheter er også et økumenisk konsept, selv om det i første rekke er Metodistkirken og Frikirken som har adoptert konseptet, utover Dnk.

Også gjennom sin aktive deltakelse i organene til det internasjonale kirkefelleskapet støttet SoB arbeidet med miljøspørsmål. Dette gjaldt både for arbeidet i KV, LVE, KEK og ECEN¹¹ som er en del av KEK. Eksempelvis tok LVE, med støtte fra Dnk, arbeid med klimaforandringer som en viktig sak inn i sin strategiplan for 2012-2017. I februar 2011 deltok representanter fra flere av de samarbeidende partene på et nordisk kirkelig samarbeidsmøte om klima i København. Her presenterte de enkelte landene sitt arbeid og drøftet hvordan man kunne styrke innsatsen ved samarbeid. Gjennom flere år har Kirkerådet og NKR deltatt på nettverksmøtene til ECEN som avholdes hvert annet år, og har i prosjektets levetid vært avholdt i Milano (2008), Praha (2010), Elspeet, Nederland (2012), Balatonszarszo, Ungarn (2014) og Helsinki (2016). I 2016 ble nåværende prosjektkoordinator valgt inn i ECEN «Enabling group». Ingrid Næss-Holm fra KN ble sekundert til KV for 6 mnd for å styrke KVs interreligiøse arbeid fram mot COP 21 i Paris. Susanne Lende fra Dnk ble sekundert til KV for å styrke KVs kommunikasjonsarbeid ifm Paristoppmøtet. Prosjektkoordinator har for øvrig bidratt på et økumenisk forum (FECCLAHA) i Uganda i 2013, og på generalforsamling og påfølgende konsultasjon og konferanse om «Creation Care» for The Church of Scotland i 2016.

3.4.2. Samarbeid med andre sivilsamfunnsaktører om klima og miljø

Utstrakt kontakt med andre samfunnsaktører sikret nettverksbygging utenfor kirkelige leire. Det har i hele perioden vært ulik grad av samarbeid med miljøorganisasjoner som Fremtiden i Våre Hender, Naturvernforbundet og Greenpeace. Grønn Menighet-konseptet ble utviklet i samarbeid med Miljøheimevernet, senere Grønn Hverdag. Her var også et tett samarbeid med Fairtrade Norge. Det oppsto samarbeid med både fagbevegelse og forskning, og i 2012 forberedte man det som ble kampanjen Klimavalg 2013. En effekt av Klimavalg 2013 var at flere ønsket en videreføring av de gode erfaringene med dette samarbeidet. Fra SoB var man skeptisk til en permanent organisering av det som hadde vært en vellykket kampanje. Prosessen endte opp med at kampanjen ble avsluttet. Så ble Klimavalgalliansen¹² opprettet der medlemmer av klimavalg 2013 ble invitert med, og andre som ikke hadde vært med til da. Klimavalgalliansen har nå ca. 60 medlemmer og er en plattform for samarbeid, et sted for utveksling av informasjon og et grunnlag for å starte kampanjer eller aktiviteter når behovet melder seg. Kommunevalget i 2015, COP 21 i Paris 2015 og Stortingsvalget i 2017 ble vedtatt som felles milepæler. Brosjyrer om de 8 (lokale) klimavettreglene ble laget til kommunevalget i 2015 og distribuert til alle landets kommuner. I september 2016 ble 10 nasjonale klimavettregler ferdigstilt¹³. De skal brukes fram mot stortingsvalget i 2017.

Samarbeidet med SoB har bidratt til at det globale rettferdighets-perspektivet har stått sentralt i NTLs arbeid med klima. Internasjonal solidaritet er et viktig felles fundament for kirkesamfunn og fagbevegelsen, og det ble styrket av at vi så vi hadde det felles grunnlaget - og kunne utfylle hverandres perspektiver med ulike kontakter og historier.

KJERSTI BARSOK, Nestleder i Norsk Tjenestemannslag (NTL)

¹¹ Se Kap. 2.4. for forklaring av forkortelsene.

¹² <http://www.klimavalgalliansen.no/>

¹³ <http://www.klimavalgalliansen.no/?p=661>

Foto: Susanne Lende

Vann fra hele Norge ble samlet inn i løpet av sommermånedene 2015. Her fra St. Sunnivakilden på øya Selja. Foto: Trond Øigarden

Klimapilegrim fikk en stor plattform for informasjonsspredning og invitasjon til deltakelse gjennom Klimavalgalliansen. Under Arendalsuka i 2015 ble det arrangert en båttur fra Grimstad til Arendal, med flere sentrale ledere fra fagbevegelse, miljøbevegelse og kirke. Ved ankomst i Arendal presenterte de en felles uttalelse på et åpent folkemøte, som også ble overlevert statsminister Erna Solberg under «Broen til fremtiden»-konferansen i 2016. Dagen etter var det en markering med bl.a. Miljøminister Tine Sundtoft, inkludert en etappe fra sentrum til Jernbanestasjonen, der flasken ble sendt videre med toget til Oslo. Under Arendalsuka ble boka «Broen til fremtiden» lansert, med bidrag fra bl.a. biskop Ingeborg Midttømme. Folkets klimamarsj ble arrangert siste helgen før klimatoppmøtet startet i Paris i november 2015. Dette skjedde som en del av markeringer verden over, og med 20 arrangement ulike steder i Norge. Folkets klimamarsj i Oslo markerte samtidig avslutningen på Klimapilegrim med tre biskoper til stede og overleving av underskrifter til utenriksminister Børge Brende som representant for regjeringen.

Klimafestivalen §112 har etablert seg som et initiativ fra grasrota med kirkelige representanter sentralt i planleggingen, og integrert i Klimavalgalliansen. Disse arrangementene inkluderer også kultur som en vesentlig faktor for folkelig mobilisering, og skjer i løpet av en ukes tid i januar over hele landet. Vendepunkt-arrangementene ble initiert fra Korsvei-bevegelsen og tatt inn som en del av Klimavalgalliansens felles satsing. Tanken bak disse er å opprettholde mobiliseringen i folket og presset på lederne til å gjennomføre de endringer som må til for å nå målene i Paris-avtalen. Det første Vendepunkt-arrangementet var i januar 2016, og planen er to slike mobiliseringer i året fram til stortingsvalget i 2017.

3.4.3. Interreligiøst samarbeid

Klima og miljø har vist seg å være et område der interreligiøst samarbeid ikke var vanskelig å etablere. Mellomkirkelig råd og NKR i samarbeid med KN har holdt i dette i tett samarbeid med STL. Det er opprettet en egen kontaktgruppe for klimasamarbeid, som STL i de senere år er blitt aktivt med i. I flere år har det reist en felles interreligiøs delegasjon fra Norge til FNs klimatoppmøter. Disse har fått stor oppmerksomhet internasjonalt og har medvirket til økt fokus på interreligiøst samarbeid og rollen til tros- og livssynssamfunn i klimaarbeidet. Einar Tjelle i Mellomkirkelig råd spør i en artikkel i Kirke og kultur om vi nå ser en grønn vending i religionsdialogen¹⁴. Det interreligiøse samarbeidet ble integrert som en del av Klimapilegrim, og ga denne kampanjen et stort løft med interreligiøse markeringer i Paris og vandringar verden over. Ledere i FNs klimapanel, innenfor vitenskap¹⁵ og politikk har samstemt løftet fram hvor viktig de religiøse lederes bidrag er i forhold til klimakampen. Deres stemme blir hørt og sett av politiske ledere og mobiliserer massene på en helt annen måte enn det vitenskapsfolk og politiske ledere kan få til¹⁶. Hvis massene blir mobilisert, påvirker det igjen demokratiske prosesser og de politiske valg. Interreligiøst samarbeid er nå inkludert i Klimavalgalliansen gjennom Broen til fremtiden og Vendepunkt.

Det inter-religiøse samarbeidet har også en viktig internasjonal side, hvor norske aktører har bidratt aktivt. Særlig 2015 ble et viktig år med trosbaserte klimaetikkbidrag på den internasjonale scenen. Jeg vil hevde at religionenes bidrag hver for seg og sammen, har vært viktige for at verden for første gang klarte å samles om en klimaavtale i Paris mot slutten av 2015.

EINAR TJELLE, assisterende generalsekretær i Mellomkirkelig Råd. Kirke og kultur 2/2016.

¹⁴ Einar Tjelle: *Grønn vending i religionsdialogen*, Kirke og Kultur 2/2016 s. 189-206.

¹⁵ <http://www.cam.ac.uk/research/news/science-turns-to-religion-for-mass-mobilisation-on-environmental-change>

¹⁶ Bill Mc Kibben, en av verdens fremste klimaaktivister, påpeker her religionenes viktige rolle. <https://sojo.net/magazine/march-2016/well-always-have-paris-enough>

3.5. Teologisk refleksjon og spiritualitet

Dette har vært grunnleggende for prosjektet gjennom alle år, og ble etter midtveisevalueringen nevnt som ett av tre hovedtiltak i tillegg til kampanjer og nettverksbygging. I denne sammenheng ble klimarettferdighet løftet fram som et hovedtema for satsingen framover. I forbindelse med Klimavalg 2013 jobbet SoB fram et magasin / hefte med tema klimarettferdighet¹⁷. Her ble det samlet artikler, reportasjer, og innspill som på ulike måter presenterte temaet klimarettferdighet. Heftet ble sendt til alle menigheter i Dnk, er senere trykket opp i et nytt opplag og er delt ut på mange ulike arrangement. I 2014 ble det utarbeidet et teologisk og klimafaglig grunnlagsdokument for SoB. Dokumentet ble trykket i samme format som magasinet fra året før, og er også spredt til menigheter over hele landet. Det teologiske grunnlagsdokumentet ble til etter innspill og bidrag fra en rekke ulike teologiske ståsted, og favner derfor vidt økumenisk¹⁸.

I mange år har klima vært sentralt i misjonsorganisasjonenes og KNs bistandsprosjekter. Det har i prosjektperioden blitt trykket flere artikler eller spesialnummer av ulike misjonsblader der teologi og vern om skaperverket er tematisert. Dette vitner om et økt engasjement og bevissthet om saken fra misjonsorganisasjonene. Skaperverk og bærekraft har på ulike måter bidratt til disse.

NMS sitt miljøengasjement begynte allerede på 60-tallet. Fokus har vært bærekraftig forvaltning av natur og miljø lokalt. Prosjektet Skaperverk og bærekraft har bidratt til å opprettholde dette engasjementet. Vi har fått oppdatert kunnskap om utviklingen og de økte utfordringene vi står overfor. Prosjektet har også utfordret oss på vårt eget ansvar for klima, natur og miljø!

JEFFREY HUSEBY, Generalsekretær i NMS

I 2015 kom et eget bind (nr. 29) i Regnums Edinburgh 2010-serie om misjon viet til «Creation Care in Christian Mission». Prosjektkoordinator bidro med et eget kapittel i boka med tittelen: «Christian Mission and Earth Care – A Norwegian Perspective». Samarbeidsprosjektet bidro sterkt til utgivelsen av «Fattigdoms og rettferdighetsbibelen» som ble utgitt på Verbum i 2015, med bidrag til tekstrefleksjoner fra tre medlemmer av prosjektets styringsgruppe. «Grønn teologi» er også tittelen på et temanummer av tidskriftet «Ung teologi» (nr. 1/2016), utgitt av studenter på MF.

Arbeidet med teologisk refleksjon og spiritualitet er for øvrig et grunn tema i mye av det prosjektet har engasjert seg i knyttet til fagdager, foredrag og undervisning (3.2.4) og det er et grunnleggende fundament i alt nettverksarbeid, særlig økumenisk og interreligiøst. Dessuten var det en avgjørende del av kampanjen Klimapilegrim 2015, der mye materiell ble utviklet og knyttet opp mot Skaperverkets dag både i 2015 og 2016.

¹⁷⁾ https://issuu.com/kirken/docs/klimarettferdighet_magasin/7?e=1937410/3993476

¹⁸⁾ <http://www.gronnkirke.no/doc//Dokumenter/myBook.html>

3.6. Kommunikasjonsarbeid

Nettsiden www.kirken.no/miljo ble i løpet av våren 2009 relansert under navnet *www.gronnkirke.no*. Målsettingen var å modernisere, aktualisere, forenkle og gjøre nettsidene mer økumeniske. Nettsiden har i hele perioden vært driftet av NKR i samarbeid med Kirkerådet. Prosjektets sekretariat jobbet også med utsending av nyhetsbrev, utforming av høringsuttalelser, materiellutvikling og medieutspill. Eksempel på materiell er ressurskatalogen *Globale perspektiver i trosopplæringen*, utarbeidet av Kirkens Nord-Sør-informasjon (tidligere KUI), KFUM-KFUK Global og KN i fellesskap, med mye stoff til temaene klima, miljø, forbruk og rettferd. Kirkens Nord-Sør informasjon og Global Info i NKR sendte hvert år ut informasjonsskriv og idéhefte til Skaperverkets dag til alle menigheter.

Etter midtveisevalueringen er det blitt større bevissthet om viktigheten av et planmessig og helhetlig kommunikasjonsarbeid knyttet til prosjektet. Mens det tidligere var snakk om e-poster, nyhetsbrev, nettside og materiell, er det nå større fokus på en strategisk tilnærming til målgrupper og virkemidler, budskap og mål. Kampanjer er en del av kommunikasjonsarbeidet til prosjektet, og kommunikasjonsplaner er avgjørende for en vellykket kampanje. Sosiale medier har tatt over mye av den kommunikasjon som tidligere skjedde via e-post, materiellutsendelser eller media. Kommunikasjonsarbeid er en viktig del av nettverksarbeidet og dialogarenaer kan bygges på sosiale medier i tillegg til de fysiske møteplassene. For arbeidet med teologisk refleksjon er også kommunikasjonsarbeid vesentlig.

I prosjektet ble kommunikasjonsavdelingene til alle tre samarbeidende parter trukket aktivt inn, særlig den siste 4-års-perioden. Fra sommeren 2013 finansierte prosjektet en 20% stilling i et år for Susanne Lende som er kommunikasjonsrådgiver i Kirkerådet. Dette ble forlenget som en 10% stilling året etter. Dette har gitt et løft til prosjektet i form av strategiske planer, koordinering på tvers av avdelinger for å sikre konsistente tiltak og ikke minst penger til tiltak. Det ble lagd en kommunikasjonsplan for kampanjen Klimavalg 2013, med innspill fra kommunikasjonsbyrået Burson Marsteller. De foretok også en evaluering av kommunikasjonsarbeidet i etterkant, finansiert av midler fra Kirkens Nord-Sør Info i Mellomkirkelig råd (Norads Info-støtte).

Jeg mener mediemessig er suksessen til Klimapilegrim 2015 for en stor del skapt av de som engasjerte seg lokalt og Kirkerådets kommunikasjonsavdeling. Vanvittig godt jobbet!

SIV BONDE, nettverksleder i Kirkens Nødhjelp

Foto: Carina Frykman

4. Prosjektets resultat; endring i kirke og samfunn

Prosjektets visjon uttrykker at kirkene vil være pådrivere for bærekraftige samfunn, bidra til å sikre en internasjonal klimaavtale, vise et bevisst forhold til miljø, forbruk og rettferd og skape fremtidstro med ord og handling. I hvilken grad har man oppnådd dette? Det er vanskelig å måle, men i prosjektets levetid har det vært gjennomført ulike forsøk på å evaluere og måle aspekter av dette knyttet til ulike milepæler eller kampanjer. Det første var midtveiseevalueringen i 2011. Hovedpunktene i denne vil bli gjengitt nedenfor. Etter denne evalueringen ble det gjort noen endringer i prosjektet som en følge av de konklusjonene som da ble gitt. Så ble det foretatt en undersøkelse om kommunikasjonsarbeidet knyttet til kampanjen Klimavalg 2013, som igjen førte til en endret strategi for kommunikasjonsarbeidet i neste kampanje. Klimapilegrim 2015 var en ny satsing med flere aktører involvert. Merverdien av et slikt bredt samarbeid var ikke avklart på forhånd. Derfor kaster questback-undersøkelsen etter denne kampanjen viktig lys over dette. Til sist vil en questback ved avslutningen av samarbeidsprosjektet i 2016, gi nyttige svar for helheten, sett i sammenheng med midtveiseevalueringen fra 2011, men mange av de samme spørsmålene. Vi vil også se nærmere på utviklingen av antall grønne menigheter, og andre aspekter ved prosjektets som bør kommenteres separat.

4.1. Midtveiseevalueringen

I forbindelse med midtveiseevalueringen av prosjektet, ble det sendt ut brev til NKR, KN, Samisk kirkeråd og Mellomkirkelig råd. I tillegg laget Kirkerådet en rapport om egne erfaringer.

I brevet ble partene utfordret til å svare på følgende spørsmål:

1. Hva har skjedd som en oppfølging av samarbeidsprosjektet Skaperverk og bærekraft i deres organisasjon?
2. Har bevissthets- og aktivitetsnivået rundt disse spørsmålene økt som følge av prosjektsamarbeidet? Har prosjektet ført til en merverdi for dere?
3. Hva er deres eget arbeid med relevans for samarbeidsprosjektet?
4. Hva ser dere som viktigste utfordringer og oppgaver i de kommende årene for samarbeidsprosjektet Skaperverk og bærekraft?

4.1.1. Prosjektets merverdi / økt bevissthets- og aktivitetsnivå

Alle parter meldte at de gjennom prosjektsamarbeidet var aktive deltagere i mediedebatten, og de hadde i fellesskap vært aktive i det kirkelige arbeidet rundt klimaforhandlingene og det regionale arbeidet for å sette fokus på klima. I tillegg var det samarbeid om nettverksmøter og utvikling av materiell, nettsider, nyhetsbrev og grønne menigheter. Alle oppga offentlig synlighet og større politisk påvirkning som en klar merverdieffekt av prosjektet.

NKR fremhevet at det var blitt et større lokaløkomenisk samarbeid. **KN** ønsket at prosjektet framover maktet å formulere spissere budskap inn i den klimapolitiske debatten i Norge. Tettere samarbeid mellom partene både sentralt og regionalt var også en positiv effekt. De vektla betydningen av den teologiske og kirkelige forankringen, som grunnlag for involvering av det kirkelige topplererskapet i påvirkningsarbeidet i Norge.

Samisk kirkeråd nevnte flere konkrete tiltak som knyttet urfolksspørsmål og spørsmål om miljø, klima og bærekraft sammen, bla. samarbeid med Sametinget i Norge og Samiska rådet i Svenska kyrkan om forvaltning av åndelige verdier i dagens Sápmi, deltakelse på Parliament of the Worlds Religions konferanse om urfolk og klimaendringer og samarbeid med Mellomkirkelig råd om arbeid mot Statoils involvering i oljesandproduksjon i Canada.

Mellomkirkelig råd sa at prosjektet har bidratt til at klima- og miljøspørsmål fikk høyere prioritet, og en sterkere og bredere offentlig synliggjøring av det kirkelige miljøengasjementet.

Kirkerådet understreket at man hele tiden var opptatt av å ivareta det helhetlige og omfattende perspektivet i prosjektet, som ligger i begrepet «bærekraft», og som gjenspeiler seg i prosjektets visjon og omfattende målformulering.

De fleste **bispedømmene i Dnk** opplevde at «miljø- og klimasaken» fikk stor konkurranse om oppmerksomhet og ressurser fra mange andre viktige tema i kirken. Det ble påpekt store lokale forskjeller i bevissthets- og aktivitetsnivå med tilsvarende store utfordringer med kontinuerlig å arbeide med informasjon og kommunikasjon.

Spørreundersøkelsen blant **menighetene i Dnk**, der 230 av 700 e-postmottakere svarte, bekrefter bispedømmenes svar. Svarene kan oppsummeres i følgende punkter:

- Det er en tydelig forskjell på både kjennskap, bevissthet og aktiviteter mellom menigheter som har en diakon (diakonimedarbeider), og de som ikke har det.
- Det var store forskjeller mellom bispedømmene.
- Omtrent 60 % kjente til nettsiden www.gronnkirke.no
- Over halvparten feiret Skaperverkets dag, over to tredeler feiret regelmessig friluftsgudstjenester, og et stort flertall har integrert temaet som del av menighetenes forbønn.
- Litt over halvparten hadde en diakoniplan hvor temaet er integrert.
- Samarbeid med KN om fasteaksjonen var vanlig hos nesten alle, og en viktig del av arbeidet hos de aller fleste.
- Samarbeid med andre menigheter, bispedømmene, lokale lag og foreninger, og lokale beslutningstakere var ikke spesielt sterkt.
- Det var et ønske om at bispedømmene/ Kirkerådet gir hjelp, støtte og påtrykk.

4.1.2. Utfordringer og oppgaver etter midtveisevalueringen

Alle parter uttrykte et ønske om å fokusere og konkretisere arbeidet i den andre perioden av prosjektet ved å:

- styrke nettverksarbeidet,
- styrke det teologiske arbeidet på miljø- og klimaområdet og
- arbeide mer med felles media- og politisk påvirkningsarbeid.

For at SoB skulle kunne ivareta helheten i den opprinnelige målsettingen, ble det understreket at de samarbeidende partene også må satse på tiltak relatert til samarbeidsprosjektet i egen virksomhet og egen regi. Dette for å veie opp for at en del aspekter ved bærekraftig utvikling ikke vil være gjenstand for felles samtale og arbeid som en konsekvens av spissingen nevnt ovenfor.

Som en oppfølging av konklusjonen på den første prosjektfasen ble flere grep gjort. Prosjektets arbeidsområder ble delt i tre: Kampanjer og prosesser, Nettverksarbeid og dialogarena og Teologisk refleksjon (se 3.3, 3.4 og 3.5) I tillegg ble det fokusert mer på kommunikasjonsarbeid (3.6) og overordnet tema ble spisset til Klimarettferdighet. I årene etter midtveisevalueringen er det gjennomført flere undersøkelser for å kartlegge effekten av ulike kampanjer og tiltak.

4.2. Klimavalg 2013

Evalueringen av Klimavalg 2013 ble utført av kommunikasjonsbyrået Burson-Marsteller på oppdrag av Dnk¹⁹. De benyttet seg av fire ulike undersøkelser som skulle dokumentere kommunikasjonsarbeidet knyttet til kampanjen; medieanalyse, befolkningsundersøkelse, intern questback og intervjuer med politikere.

I alle delundersøkelsene kommer det fram at det som skapte negativ oppmerksomhet omkring kampanjen var partirangeringen utført av Fremtiden i våre hender. Dette ble tolket som et partipolitisk standpunkt som kirken ikke burde involvere seg i. Samtidig var det denne saken som særlig fikk stor oppmerksomhet til Klimavalg 2013 og deres hovedanliggende; å sette klima på dagsorden i valgkampen. Evalueringen oppsummerer med at kirken bør arbeide mer målrettet med mediarbeidet i kommende kampanjer for å nå ut til bredden av befolkningen. Det bør satses mer mot medier uten et kristent verdigrunnlag, og det bør satses mer på sosiale medier for å nå den yngre del av befolkningen.

4.2.1. Medieanalyse

Medieanalysen konkluderer med at den kristne dagspressen dekker omkring 40% av oppslagene, og dekningen / interessen er heller laber for andre medier. Det var også liten dekning i regionale/lokale medier.

¹⁹⁾ https://kirken.no/globalassets/kirken.no/migrering/kr_56_1_13_evalueringsrapport_klimavalg2013.pdf

4.2.2. Befolkningsundersøkelsen

Undersøkelsen bekrefter inntrykket fra medieanalysen om at budskapet om kirkens engasjement for klima og miljø ikke har nådd bredt ut. Bare to av ti svarer at de har oppfattet at kirken har engasjert seg i spørsmål om klima og miljø det siste året, og media er for dem den klart viktigste kilden. Det er flere menn enn kvinner og flest i aldersgruppen 50+ som har oppfattet kirkens engasjement. Undersøkelsen viste at folks kjennskap til kirkens engasjement for klima og miljø generelt var større enn for kirkens deltakelse i kampanjen Klimavalg 2013. Dette er i så fall noe prosjektet Skaperverk og bærekraft har bidratt til.

4.2.3. Questback undersøkelsen

Den interne questback undersøkelsen for Dnk ble sendt til alle Kirkemøtets medlemmer og alle menighetsråd i landet. Sju av ti (72%) svarer at de kjenner til kirkens deltakelse i kampanjen Klimavalg 2013, og 77% av disse mener det er positivt eller veldig positivt. Evalueringsrapporten hevder at det at nesten tre av ti ikke kjente til kirkens deltakelse i kampanjen tyder på mangelfull intern informasjon, eller at informasjonen ikke har nådd ut eller blitt lest eller forstått. Dette er ganske representativt for liknende kampanjer i Dnk.

4.2.4. Intervju med politikere

Åtte politikere fra de åtte ulike partiene på Stortinget ble intervjuet om deres oppfatninger av at Dnk deltok i kampanjen Klimavalg 2013. Intervjuene ble gjennomført av Burson-Marsteller pr. telefon. Informantene fra SV, AP, KrF og MDG oppfatter kirkens deltakelse i kampanjen som positiv. Informantene fra SP og FrP er klart negative, mens representanten fra H er skeptisk og fra V er mer likegyldig til kirkens deltakelse.

4.3. Klimapilegrim 2015

Deltakelsen i store faglige og politiske klimamøter og prosesser har gitt meg ny kunnskap om hvor avgjørende viktig det er at vi får til internasjonale og «store» løsninger. Klimautfordringene angår hele verden og må løses av alle nasjoner i fellesskap.

JENS PETTER JOHNSEN, Direktør i Kirkerådet

Klimapilegrim 2015 var den største enkeltsatsingen for samarbeidsprosjektet. Den var i utgangspunktet en kirkelig forankret kampanje og hadde sånn sett ikke den samme bredden som Klimavalg 2013. Samtidig satt SoB mer tydelig i førersetet men hadde med seg fire andre kirkelige aktører i den nasjonale prosjektgruppa. Denne kampanjen var også mer tydelig til stede over hele landet enn Klimavalg 2013.

I tillegg var den del av en internasjonal kampanje og ble koordinert ved flere møter sammen med vår naboland. Kampanjen satte kirkenes klimaengasjement på kartet både nasjonalt og internasjonalt. Det ble koblet sterkt opp mot det aktuelle klimatoppmøtet i Paris og oppfylte sånn sett en hovedmålsetting med SoB. Kampanjen mobiliserte kirker og enkeltmennesker over hele landet og ga nytt liv og innhold til pilegrimstradisjonen. Dessuten kom det internasjonale fokuset på klimarettferdighet tydelig fram og løftet dermed opp det som var hovedsatsingen til SoB. Det interreligiøse potensialet

for samarbeid om klimasaken ble tydelig demonstrert gjennom Klimapilegrim 2015. Også her er det utført et mediasøk og en questback. I rapporten om Klimapilegrim 2015 er det referert hovedtrekkene i hva kampanjen besto i samt en intern muntlig tilbakemelding ved to anledninger fra ulike organisasjoner, kirkesamfunn og regioner. For questback-undersøkelsen fikk vi inn 81 svar fra i alt 228 som ble utfordret, altså en svarprosent på 36. For mer detaljer om resultatene vises det til rapporten om Klimapilegrim 2015²⁰. Hovedfunnene kommenteres i to punkter:

4.3.1. Massemedier, facebook og nettside

Av presseoppslag var det noe flere enn fra Klimavalg 2013. Det er registrert 313 presseklipp. Det er langt flere lokale og regionale avisoppslag om Klimapilegrim enn hva tilfellet var for Klimavalg 2013. Det vitner om lokalt eierskap og forankring. Oppslagene var godt fordelt over landet med over 100 avisoppslag (nasjonale, regionale og lokale) i samtlige fylker.

Bildene fra oppstarten av Klimapilegrim ble sett av over 7000 personer på Facebook. Dette og mange flere lokale saker ble fanget opp og delt videre av ildsjeler lokalt. To oppslag fra Olavs-festdagene ble sett av hhv. 17.500 og 21.500 personer. Saken om de to kronprinsessene som skulle møtes ved overleveringen av stafetten på grensen mellom Norge og Sverige, ble sett av 52.382 personer (35.700 organisk²¹) og delt videre 628 ganger. At denne saken fikk oppmerksomhet har selvfølgelig sammenheng med høy «kjendisfaktor» og saken ble delt av Kongehuset på deres nettside. Oppslaget om da underskriftene ble overlevert i Paris 28. november ble lest av mange: 19.570 personer. Denne saken ble også fanget opp og spredt internasjonalt.

Nettsiden har registrert over 12.000 brukere og 43.000 «pageviews». Det er forsiden som er sett av flest (17.600), mens 6.850 har klikket videre til «arrangement» og 3.230 til «ressursmaterieill». Det viser at nettsiden ble brukt etter hensikten: for å registrere og hente ut ressurser og informasjon til lokale arrangement. De fleste treff på nettsiden (24%) kom i juni måned, men det var også mye aktivitet i august, mai og april, helt i tråd med redaksjonsplanen. Nettsiden var også viktig i ettertid for å innhente informasjon om antall deltakere og antall kilometer tilbakelagt. Når Facebook og nettside først ble operative fungerte de godt etter hensikten. Facebook var den viktigste kanalen som ledet folk inn til nettsiden. Dermed fungerte disse to kanalene godt i samspill. Denne erfaringen med nettside og sosiale medier viser noe av potensialet for å nå ut til folk og synliggjøre en kampanje. Det er helt i tråd med anbefalingene etter evalueringsrapporten fra Klimavalg 2013, og den satsingen som ble gjort i forkant av kampanjen.

4.3.2. Questback om Klimapilegrim 2015

Questback-undersøkelsen bekrefter at flertallet av de spurte mener at informasjonen om kampanjen var bra og at facebook og nettside fungerte tilfredsstillende, men at sistnevnte ble operativt i seneste laget. De aller fleste fikk først høre om kampanjen via en arbeidskollega, eller gjennom SoB sentralt.

²⁰ <http://klimapilegrim.no/media/ressurser/klimapilegrim-rapport-2015.pdf>

²¹ Organisk i denne sammenheng betyr at det er uten noen form for betalt promotering av saken.

Mer enn 80% av de spurte mener Klimapilegrim 2015 var en suksess i større eller mindre grad generelt, mens noe færre kan si det samme om egen organisasjon/kirkesamfunn. Nesten 94% har positive erfaringer fra kampanjen som de vil ta med seg videre i arbeidet. Noe av suksessfaktorene er samarbeid på tvers av organisasjoner og kirketilhørighet, synergi-effekt mellom pilegrimstradisjon og dagsaktuelt klimaengasjement, lokalt eierskap og tilknytning samtidig med å være med på noe så mye større. Mye bra ressursmaterieell og god og tilgjengelig informasjon på nettside og facebook var også viktig. Betydningen av vannet som samlende symbol og stafettpinne ble løftet frem som viktig. Koblingen til eksisterende arrangement var en stor fordel, men det ble en stor utfordring å knytte alle etapper og vandringer og arrangement logisk sammen. Den største utfordringen for kampanjen var likevel at planleggingstiden var altfor kort, og tilgjengelige ressurser/arbeidskraft i liten grad var der i løpet av sommeren.

4.4. Questback ved avslutning av Skaperverk og bærekraft

En questback undersøkelse ble i april 2016 sendt direkte ut til alle landets menigheter i Dnk, samt til de andre landsdekkende kirkesamfunnene: Baptistsamfunnet, Den katolske kirke, Metodistkirken, Misjonsforbundet, Frikirken, Adventistsamfunnet, Pinsebevegelsen og Frelsesarmeen. Vi fikk ikke inn noen svar fra de tre siste av disse.

Til sammen kom det inn svar fra ca. 340 menigheter i Dnk og 44 fra menigheter i andre kirkesamfunn. Det gir en svarprosent på 28 for menigheter i Dnk der alle bispedømmene er representert med minimum 15 menigheter. Det er i første rekke Baptistsamfunnet, Metodistkirken og Frikirken som er representert av andre kirkesamfunn. Svarprosenten for disse tre er 24 for Baptistsamfunnet, 32 for Metodistkirken og 14 for Frikirken. I tillegg har vi fått svar fra en menighet fra Misjonsforbundet, to katolske menigheter, Den tyskspråklige menigheten i Oslo og en ortodoks menighet i Kristiansand.

Questbacken kan på tross av begrensningene gi noen nyttige indikasjoner og resultatene fra tilsvarende spørsmål under midtveisevalueringen er et interessant bakteppe å sammenlikne med. Her er de viktigste funnene fra undersøkelsen:

4.4.1. Menighetenes integrering av det grønne

- Bevisstheten rundt det å integrere miljø og klima, skaperverk og bærekraft i menighetens arbeid er relativt høy for alle kirkesamfunn (score 4 av 6). Noe færre (score 3,5) sier at temaet allerede er integrert i hhv planer og aktiviteter og møter og gudstjenester.
- Gjennomgående er det stor enighet om at menighetens forkynnelse og budskap om temaet fremmer framtidstro og håp (score 4 av 6).

- Begrepet «Klimarettferdighet» er lite kjent i menighetene som har svart på undersøkelsen. Litt under halvparten kjenner til det i menigheter utenfor Dnk, men enda færre blant menigheter i Dnk (2,9).
- Nettsiden grønnskirken.no er kjent blant 62% av menighetene i Dnk og 40% i andre kirkesamfunn. Det er omtrent samme tall som ved midtveisevalueringen i 2011.

4.4.2. Grønne gudstjenester

- Skaperverkets dag blir feiret av litt over halvparten av de spurte, mens det for menigheter i Dnk er nærmere 60%. For andre kirkesamfunn feirer 1/3 av menighetene Skaperverkets dag.
- Det er færre som feirer andre temagudstjenester (om miljø, rettferd, skaperverk og bærekraft), men flere som feirer friluftsgudstjenester (enn Skaperverkets dag). Det er flest menigheter i Dnk som feirer slike gudstjenester. Friluftsgudstjenester ser ut til å være mer vanlig i Frikirken og Metodistkirken enn i Baptistsamfunnet
- Vern om skaperverket er integrert som en del av menighetens forbønn for 83% av menighetene i Dnk som har besvart undersøkelsen. For andre kirkesamfunn er svarprosenten 63 på dette spørsmålet.

4.4.3. Grønn diakoni

- Flertallet av menigheter i Dnk (56%) har en diakoniplan der vern om skaperverket og kamp for rettferdighet er integrerte deler. Dette er en liten økning fra midtveisevalueringen i 2011. De fleste menighetene som har ansatt diakoner (55%) har en slik diakoniplan. For de andre kirkesamfunnene har 90% av menighetene ikke ansatt diakon, men 18% har likevel en diakoniplan med disse elementene. Det gjelder i første rekke metodistmenigheter.
- Omtrent halvparten av menighetene som har besvart undersøkelsen bekrefter et tverrkirkelig samarbeid om KNs fasteaksjon. Det gjelder 1/3 av baptistmenighetene, halvparten av menighetene i Frikirken og 2/3 av metodistmenighetene.
- KN er den viktigste samarbeidsaktøren for menighetenes engasjement for vern om skaperverket og kamp for rettferdighet. For menigheter i Dnk bekrefter nå 90% KN som den viktigste samarbeidsaktøren, mot 75% i 2011. Også for menigheter i andre kirkesamfunn er KN den viktigste samarbeidspartneren for halvparten av menighetene.
- Misjonsorganisasjoner er en viktig aktør for menighetenes engasjement for vern om skaperverket og kamp for rettferdighet. Dette samarbeidet er vesentlig for over 60% av menighetene i Dnk og for 44% av menighetene fra andre kirkesamfunn. For flere kirkesamfunn er eget arbeid gjennom egne internasjonale partnere en vesentlig kanal for dette engasjementet.
- Samarbeid med miljøorganisasjoner er svært lite utbredt for alle menigheter. Det er noe mer vanlig å samarbeide med menneskerettighets / bistandsorganisasjoner.

4.4.4. Grønn trosopplæring

Vi har mer felles enn vi tenker over i det daglige. Vi kan bruke ulike ord, men får til mye når vi velger å lytte til hverandre og arbeide sammen. Tillit skapes gjennom dialog, og de relasjonene som er utviklet gir en god plattform videre.

INGEBORG MIDTTØMME, Biskop i Dnk

- Mindre enn ¼ av menighetene utenfor Dnk har en plan for trosopplæring som inkluderer vern om skaperverket og kamp for rettferdighet. For menigheter i Dnk er det ⅔ som sier det samme. Her har det vært en tydelig økning fra 40% i 2011.
- Kirkens Nødhjelp er som i 2011 den dominerende partneren for menigheter i Dnk ang. grønn trosopplæring. For menigheter i andre kirkesamfunn er både

misjonsorganisasjoner og eget arbeid viktigere enn KN, og «Annet», som speider og konfirmantarbeid like viktige som KN.

32

4.4.5. Grønt samarbeid

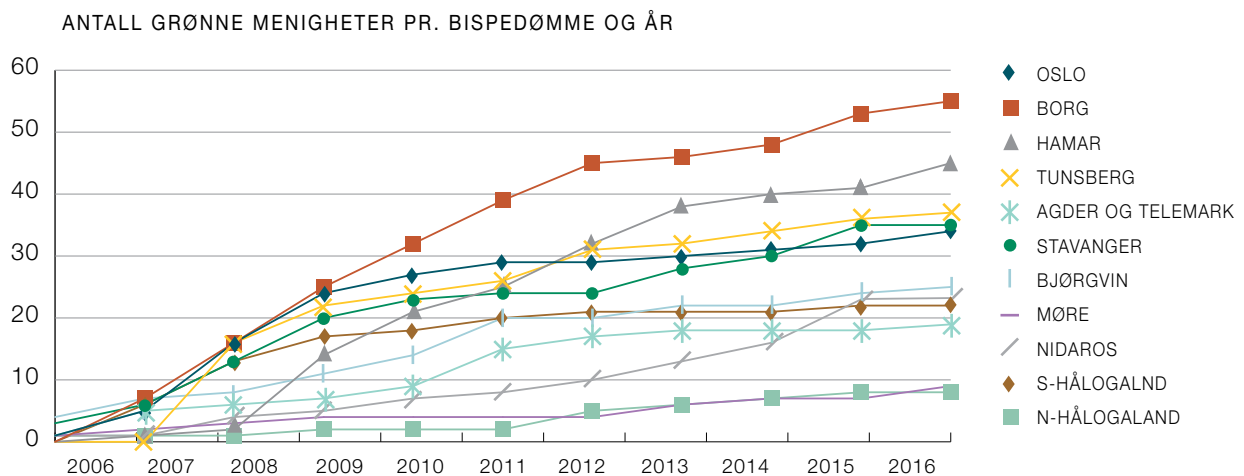
- Gjennomgående er det i liten grad erfaringer med samarbeid med andre aktører. Dette på tross av gode erfaringer fra Klimapilegrim 2015.
- Samarbeid med andre menigheter og kirkesamfunn foregår i noe mindre grad blant menigheter innenfor Dnk enn i andre kirkesamfunn.
- Samarbeid med lokale lag og foreninger er noe mer vanlig for menigheter i Dnk enn for de andre kirkesamfunnene.
- Den type samarbeid som er minst utbredt er med lokale beslutningstakere. Bare 6% av menighetene er enig i at de har et slikt samarbeid, litt mer innenfor Dnk enn utenfor.

4.4.6. Grønn utvikling i kirkene

- Nesten to tredjedeler av de spurte mener at kirkenes bevissthet og fokus på samarbeid rundt vern om skaperverket og kamp for rettferdighet de siste fire årene har vært økende.
- For menigheter i Dnk er KN viktigste årsak til et økt engasjement de senere årene. Ledere i eget kirkesamfunn betyr mye for alle menighetene, og er det viktigste for andre kirkesamfunn enn Dnk. For disse tilskrives NKR mye av æren, men er likevel mindre viktig enn KN.
- Skaperverk og bærekraft og Klimapilegrim 2015 har begge bidratt til en økende bevissthet og samarbeid de senere årene. Innenfor Dnk har 40% løftet fram SoB som en viktig faktor, mens 30% har gjort det samme i andre kirkesamfunn.
- Andre årsaker er av betydning for ¼ av andre kirkesamfunn enn Dnk. Her nevnes som eksempel Miljøfyrtårn, Korsvei, Pave Frans, og generelt økt oppmerksomhet i mediebildet. For menigheter i Dnk nevnes menighetsråd og diakon, bispekontoret, lokalt ansatte og frivillige, lokale foreninger, misjonsorganisasjonene og Klimafestivalen §112 som andre viktige årsaker.

4.5. Grønne menigheter

Pr. 15. november 2016 er det 312 grønne menigheter i Dnk. For andre kirkesamfunn er det 10 grønne menigheter til sammen. Disse er tre fra Metodistkirken, tre fra Frikirken, en pinsemenighet, et grønt korps i Frelsesarmeen, en ortodoks menighet og en tyskspråklig. Halvparten av disse er kommet til fra 2012.

Figuren viser utviklingen i antall grønne menigheter i Dnk de siste 10 år, fram til 15. november 2016. Hovedtrekkene fra dette er:

- Antall grønne menigheter økte først i Oslo, Borg, Tunsberg, Sør-Hålogaland og Stavanger. Senere kom det flere fra Hamar, Bjørgvin og Agder og Telemark.
- Siden 2011 er det særlig antall grønne menigheter i Borg, Hamar, Nidaros og Stavanger som har økt.
- Det er nå flest grønne menigheter i Borg bispedømme (55), og færrest i Nord Hålogaland (8).
- Størst andel grønne menigheter finner vi i Oslo (55%). Lavest andel har Møre med 9,3%.

Statistikken kompliseres ved at antall menigheter totalt er i stadig endring ved oppsplitting eller sammenslåing av menigheter. Dette påvirker særlig prosentvis andel av grønne menigheter i forhold til totalen, og har gitt størst utslag i Oslo, der antall menigheter er redusert fra 77 til 61.

Når konseptet «Vår grønne menighet» var under revisjon i 2014, var det noen som ventet på resultatet av revideringen, og det ble relativt få nye registreringer dette året. Når det reviderte konseptet ble lansert, ser vi igjen en økning på 25 nye menigheter i 2015.

De fleste nye menighetene oppsto i Borg, Stavanger og Nidaros, som alle var sterkt involvert i Klimapilegrim 2015. I første halvår 2016 kom det til 3 nye menigheter i Hamar, noe som nok kan tilskrives oppmerksomheten omkring Klimapilegrim 2015.

Grønne menigheter er et viktig verktøy for å spre informasjon, engasjement og lokal forankring og eierskap til kirkens engasjement for vern om skaperverket og kamp for rettferdighet. Det er også viktig som ledd i kirkens miljødelse og det å ta konkrete grep for å redusere kirkens egne klimagassutslipp. Dette følges nå opp i Dnk som en naturlig forlengelse av Klimameldingen som ble laget i 2015. Når det nye systemet for miljødelse er på plass vil det være naturlig å intensivere satsingen på å øke antall grønne menigheter, med fokus på de bispedømmer der det til nå er færrest. Det er å håpe at dette kan få ringvirkninger til flere slik at grønne menigheter kan bli relevant også for mange andre kirkesamfunn.

34

Vi har lært mye om felleskirkelig samarbeid gjennom dette prosjektet. Selv om det til tider har vært utfordrende å samarbeide fra så vidt forskjellige tradisjoner, har innsikten i andres engasjement vært inspirerende. Enten man legger vekt på politisk beslutnings-påvirkningsarbeid, gjenbruk, kortreist mat, miljøvennlig livsstil og/eller grønne menigheter, er alt dette del av et omfattende kristent engasjement for bevaring av skaperverket. Møtet med andres tradisjoner og deres måter å ta ansvaret for skaperverket alvorlig på, har vært stimulerende.

KNUT REFSDAL, Generalsekretær i Norges Kristne Råd

Klimapilegrim 2015 ble innledet ved bønn for skaperverket på Nordkapp i juni. Foto: Kirkerådet

Pilegrimene ankommer klosteret på Selja. Foto: Marit Fimland

5. Konklusjon

De ulike undersøkelsene som er referert viser at prosjektet har bidratt til viktige endringer i kirke og samfunn. Det er vanskelig å skille prosjektets rolle fra andre påvirkningsaktørers rolle i samfunnet. Men det er noe lettere når vi snakker om endringer internt i kirkene, siden det her ikke er så mange ulike aktører vi snakker om. Samtidig er det umulig å skille kirkene fra samfunnet for øvrig, ettersom de også påvirkes av den konteksten de er en del av. Her vil vi sammenfatte det viktigste av det vi har sett av endringer i kirke og samfunn, og den rollen prosjektet har spilt i det.

Prosjektet Skaperverk og Bærekraft viste med all tydelighet at når kirkene først bestemmer seg for å sette en sak på kartet, får vi det till! Det finnes få (om noen?) andre aktører som har så mye mobiliseringskraft som kirkene når vi legger ressursene våre sammen.

ANNE-MARIE HELLAND, Generalsekretær Kirkens Nødhjelp

36

5.1. Prosjektets rolle i forhold til endring i kirkene

Prosjektet har spilt en avgjørende rolle for å sette vern om skaperverket og kamp for rettferdighet på dagsorden innad i kirkene, enten direkte eller indirekte. Kirkenes egne ledere nevnes som en viktig årsak til et økt engasjement blant kirkene. Samarbeidsprosjektet har også spilt en avgjørende rolle i kulissene for å informere og legge til rette for kirkelederes tydelige stemme og rolle både internt i kirkene og i offentligheten.

Gjennom prosjektets styringsgruppe har saker blitt løftet fram, drøftet og fulgt opp på ulike måter av ulike kirkeledere. Lederskapet i Kirkerådet, NKR, KN, Bispemøtet og, i den senere tid, STL, har fått tilrettelagt bakgrunnsstoff og saksinformasjon som igjen har blitt gjenstand for videre formidling til andre, eller som grunnlag for felles uttalelser og personlig engasjement.

Kommunikasjonsmedarbeidere hos prosjektets tre eiere har her spilt en viktig rolle i tilrettelegging av informasjon og koordinering og bearbeiding av uttalelser. Bare i liten grad har SoB vært frontet som avsender av slik formidling siden kirkeledernes eget navn og ansikt kommuniserer bedre både til kirkene og offentligheten. Biskoper og andre ledere i ulike kirkesamfunn har ofte vært frontfigurer i kommunikasjonsarbeidet, og flere av dem har fått innspill og informasjon fra SoB. Biskop Ingeborg Midttømme har sittet i prosjektets styringsgruppe, og vært med i delegasjonen til FN's klimatoppmøter flere ganger.

Den katolske kirke og Frikirken har vært representert inn i prosjektets styringsgruppe. Frikirken har etablert sitt eget klimautvalg, og var også direkte involvert i arbeidet med kampanjen Klimapilegrim 2015. I perioden er det kommet til to nye grønne menigheter i Frikirken. De ulike kirkesamfunnene og tradisjonene har på ulikt vis sin tilnærming til vern om skaperverket og kamp for rettferdighet. Om det politiske påvirkningsarbeidet ikke er like sterkt forankret hos alle så har prosjektet bidratt til å synliggjøre og løfte fram de ulike bidragene som ulike tradisjoner har å bidra med. Dette har vært viktige impulser til felleskapet, og den videre utformingen av prosjektet. Prosjektkoordinatoren har ved et par anledninger møtt kirkelederne i NKR sine møter for å avlegge rapport om arbeidet og svare på spørsmål. Det var også tema med foredrag fra prosjektets styreleder og samtale på møte i NKR høsten 2015.

Questbackundersøkelsen viser at NKR er en vesentlig årsak til økt engasjement hos menighetene utenfor Dnk. Samarbeidsprosjektet har i liten grad vært i direkte kontakt med de ulike kirkesamfunnene. Derfor har NKR, og særlig Global Info vært samarbeidsprosjektets kanal inn i møte med kirkesamfunnene. Global Info har vært en sentral medspiller i samarbeidsprosjektets arbeidsgruppe. De har hatt ansvar for nettside og nyhetsbrev på vegne av SoB, noe som ytterligere har tydeliggjort NKR som avsender. Samarbeidsprosjektet har hatt stor betydning for å løfte fram disse sakene i møte med kirkesamfunnene via NKR og Global Info.

Kirkens Nødhjelp nevnes som en annen hovedaktør for økt bevissthet og fokus på samarbeid rundt vern om skaperverket og kamp for rettferdighet de siste åra. KN har et profesjonelt apparat omkring sitt kampanjearbeid, sitt ressursmateriell og sitt informasjonsarbeid både til menighetene og i offentligheten. De er dyktige på merkevarebygging og gjenkjennelse av sitt eget materiell og informasjon. I tillegg har de mange dyktige regionledere og frivillige distriktskontrakter som er dedikert for å gjøre KN og KNs arbeid kjent. Når KN er en del av Skaperverk og bærekraft, og prosjektet i seg selv ikke har hatt som mål å gjøre eget navn sett og gjenkjent, er det naturlig at mye av arbeidet til samarbeidsprosjektet utad kan bli oppfattet som KNs eget. På den måten blir samarbeidet med kirkene en kanal for å spre informasjon om KNs arbeid. Som regel har budskapet fra samarbeidsprosjektet vært helt i tråd med KNs eget, slik at det uansett har vært med på gjensidig å styrke hverandre. Midtveisevalueringen fra 2011 viste at 75% av menighetene har integrert vern om skaperverket og kamp for rettferdighet i samarbeid med KN, mens det i 2016 var over 90% av menighetene i Dnk som svarte det samme. Med andre ord er KN blitt en mer relevant samarbeidsaktør for kirkene i løpet av prosjektperioden. Det er ønskelig for partene i SoB at KNs rolle som ressurs og formidler av et tydelig engasjement for vern om skaperverket og kamp for rettferdighet kommer tydelig fram. Det er i tråd med en langsiktig visjon om å løfte engasjementet i menighetene også når samarbeidsprosjektet faser ut.

Skaperverk og bærekraft har på en praktisk og konkret måte vist hvorfor kirkene MÅ være engasjert i samfunnsmessige saker som har politiske konsekvenser. Vi er satt til å forvalte skaperverket, så når politikerne fatter gale beslutninger eller lar være å beskytte den planeten vi bor på, er det vår trosplikt å gjøre noe med det.

ANNE-MARIE HELLAND, Generalsekretær, Kirkens Nødhjelp

Når samarbeidsprosjektet nevnes som årsak til økt engasjement hos kun 40% av menighetene i Dnk og 30% fra andre kirkesamfunn er det nyttig å ta med de forbehold og den tolkningsnøkkel som er nevnt i det foregående. Det kan hevdes at 40 / 30% av årsaken til et økt engasjement i menighetene er en betydelig andel som altså direkte tilskrives samarbeidsprosjektet. Av arbeidet som folk vil kunne forbinde med samarbeidsprosjektet kan nevnes:

- Nettverkssamlingene har spilt en viktig rolle som informasjonskanal og plattform for å nå inn til en stor bredde av kirkelandskapet og kristne organisasjoner. At disse i neste runde har spredt informasjon i sine egne rekker via medlemsblader og personlig formidling, har resultert i mer informerte og tydelige ledere. Prosjektet har hatt direkte kontakt med flere misjonsorganisasjoner og gjennom samarbeid med SMM og Digni. Koblingen klimarettferdighet, vern om skaperverket og misjon er kommet klarere fram i løpet av prosjektperioden, og har vært med på å styrke forankringen av dette engasjementet innenfra i misjonsorganisasjonene. Figur 1 viser at misjonsorganisasjonene er den nest viktigste

samarbeidspartneren for menighetene når de skal integrere vern om skaperverket og kamp for rettferdighet i sitt diakonale arbeid. Det samme gjelder i forhold til trosopp-læring, der misjonsorganisasjonene er viktigere enn KN for menigheter utenfor Dnk.

Vi har lært noe om betydningen av at kirkene bidrar i klimakampen med et teologisk språk som bidrar til å løfte dette engasjementet. Dette språket har vi for en stor del felles med andre religiøse tradisjoner – og det er helt nødvendig for å skape et engasjement som kun fakta og statistikk aldri kan skape.

KNUT REFSDAL, Generalsekretær i Norges Kristne Råd

- De regionale ressursgruppene har vært en viktig del av samarbeidsprosjektet, og de årlige inspirasjonssamlingene et viktig bindeledd ressursgruppene imellom, og mellom gruppene og prosjektets nasjonale koordinering. Selv om dette har vært initiert av Kirkerådet fra lenge før samarbeidsprosjektet ble til, så har både KN og NKR vært engasjert i disse samlingene de senere år. Ressursgruppene har blitt sett på som prosjektets forlengede arm ut til regionene og et bindeledd til menighetene. Sammen med arbeidet med

Grønne menigheter har dette dannet en ryggrad i arbeidet for å nå ut til hele landet. Samtidig er nok dette en av de mest sårbare delene av samarbeidsprosjektet. Tilbakemeldingene fra questback-undersøkelsen tyder på at prosjektet i varierende grad er kjent i distriktene, noe som gjenspeiler både stor ulikhet ressursgruppene imellom, men også at prosjektet ikke har funnet gode arbeidsformer til å nå ut og involvere ressursgruppene. Den store variasjonen i antall grønne menigheter er uttrykk for det samme. At konseptet grønne menigheter nå er revitalisert lover godt for en styrket satsing på dette. Sammen med en samlet miljøledelse og en tydeliggjøring av det regionale leddet sin rolle er det håp om dette arbeidet kan få fornyet kraft i alle kirkesamfunn.

- Teologisk refleksjon. Arbeidet med de to magasinene om klimarettferdighet, og særlig det siste med teologisk og klimafaglig grunnlag, har vært svært viktig for å forankre engasjementet teologisk. Denne forankringen er avgjørende for å kommunisere et genuint kristent engasjement og for at det skal bli noe mer enn en interesse for spesielt interesserte. Teologisk forankring er viktig for den enkelte kristne, for menighetene og for kirkeledere og kirkene som sådan. Dette arbeidet danner grunnlaget for kommunikasjon og formidling inn i møte med kristne organisasjoner og andre kirkesamfunn og i møte med andre tros- og livssyn. Bevissthet om en trosmessig forankring er en stor styrke i arbeidet med andre sivilsamfunnsaktører, selv om kommunikasjonen må skje på noe andre premisser enn i møte med andre troende. Dette arbeidet førte til at grunnlagsdokumentet ble publisert i Luthersk Kirketidende, og er grunnlaget for at prosjektkoordinatoren ble invitert til å bidra med undervisning og foredrag på Misjonshøyskolen, MF, Fjellhaug og misjonsforeninger, og til en rekke oppslag i ulike organisasjoners egne informasjonsmagasin. Det dannet grunnlaget for en bevissthet om det teologiske grunnlaget i planlegging og utforming av kampanjen Klimapilegrim 2015. Arbeid med teologisk refleksjon har dessuten vært avgjørende for utvikling av materiell og liturgiske byggeklosser til Skaperverkets Dag.

Kombinasjon av teologisk og klimafaglig fordypning har gitt ny og nødvendig tyngde til eget ståsted og kirkenes bidrag til arbeidet for klima. Når kirkene går inn i disse debattene er det nettopp som kristne kirker. Vårt bidrag klirrer sammen med mange grupper og organisasjoners stemmer – men vi bidrar med nødvendige dimensjoner inn i dette arbeidet. Kampen for klimarettferdighet og for å holde både oss og ulike beslutningstagere fast i radikale klimamål blir fattigere og svakere uten kirkenes stemme.

PAUL ERIK WIRGENES, avdelingsdirektør i Kirkerådet, og styreleder i Skaperverk og bærekraft.

5.2. Prosjektets rolle i forhold til endring i samfunnet

Det er særlig gjennom engasjement i ulike kampanjer og allianser at SoB har bidratt til endringer i samfunnet.

Kampanjene Klimavalg 2013 og Klimapilegrim 2015 har vært avgjørende for samarbeidsprosjektet, og utgjort en betydelig del av prosjektets arbeid mens de sto på. Lærdommene fra Klimavalg 2013 som er referert i kap. 4.2.1 var viktige for planlegging av kampanjen Klimavalg 2015. Satsing på sosiale medier førte til at kampanjen nådde ut til langt flere enn den ellers ville gjort. Det samme kan sies om en tydelig medieplan for kampanjen. At Klimapilegrim 2015 som var en kortvarig kampanje, blir tilskrevet nesten like stor rolle som samarbeidsprosjektet for å øke kirkenes engasjement for vern om skaperverket og kamp for rettferdighet sier også at kampanjene har blitt sett og lagt merke til, men ikke nødvendigvis samarbeidet som ligger bak.

Samarbeidsprosjektet har gjennom disse kampanjene og det omfattende holdningsskapende arbeidet som prosjektet er en del av bidratt til å skape endringer i samfunnet. Klimavalg 2013 var med å påvirke valgkampen og fikk løftet klimasaken på den politiske agendaen. Det brede samarbeidet vakte oppmerksomhet i seg selv, og la grunnlaget for en ny allianse mellom fagbevegelse, miljøbevegelse og kirke. Arbeidet i Klimavalgalliansen videre er blitt en plattform for et bredt samarbeid mellom ulike sivilsamfunnsaktører med et felles engasjement for klimasaken. Her må nevnes spesielt arbeidet med «Broen til framtiden» som har fått stor oppmerksomhet. Konferansen bidro til å sette et positivt fortegn til de omstillingene samfunnet står overfor, og «det grønne skiftet» ble årets ny-ord i 2015.

Konferansen har bidratt til en folkelig bevegelse der kirkene bidrar med en tydelig stemme. Blanding av internasjonale gjester, nasjonale politikere og lokale engasjement fra menigheter og fagforeninger har etablert konferansen og begrepet som folkets klimakonferanse.

Klimapilegrim 2015 er grundig dokumentert. Kampanjen virket innad i kirkene ved å engasjere og spre håp og tro på at det nytter å bidra, og ble også lagt merke til i samfunnet for øvrig. Kongelige, ministre og deltakelse av ledere fra tros- og livssynsamfunn gjorde kampanjen til noe mer enn bare en kirkelig stemme. Mange uten en kirkelig tilknytning ble inspirert og deltok i ulike vandringer. Kampanjen evnet å trekke dette inn i en internasjonal sammenheng, og sammen med mange andre være med å påvirke utfallet av klimaavtalen i Paris.

Skaperverk og bærekraft har sørget for at kampen for livsgrunnlaget vårt og for klimarettferdighet har vært sentralt i kirken og samfunnet forøvrig. Prosjektet har bidratt til å engasjere stadig flere, og det blir det viktigste fremover, få med flere enkeltpersoner og religiøse miljøer. Her har kirken en viktig rolle.

LARS HALTBREKKEN, tidligere leder i Naturvernforbundet

Skaperverk og bærekraft har bidratt med fagkunnskap, profesjonalitet og godt samarbeid. I tillegg har de bidratt med perspektiver fra grasrota – hvordan bidrar lokalsamfunn og kirkesamfunn til klima? Og de har bidratt med globale perspektiver – hvordan slår klimændringene ut for våre medmennesker i Sør, og hvordan kjemper de for en bedre fremtid? Vi håper dette arbeidet og disse viktige perspektivene fortsetter for å sikre lokal og internasjonal forankring av klimaarbeidet i årene fremover.

KJERSTI BARSOK, Nestleder i Norsk Tjenestemannslag (NTL)

«Through the petitions, through the walks and pilgrimages, you have committed to defend life. It is necessary that all citizens engage and mobilise, like you have done. Your example has paved the way. I hope these pilgrimages and petitions will have as much influence as possible, while we're still negotiating the agreement.»

FRANCOIS HOLLANDE, President i Frankrike, 10. desember 2015.

«Det skjedde noe i Paris.
– Det som gjorde toppmøtet annerledes; det store nærværet av religiøse ledere og troens fotfolk. Ikke noen menneskeskapt utfordring har som klimakrisen fått fram religionenes felles stemme.
...dette ga inspirasjon til mange statsledere ved et veiskille for menneskeheten. Pavens brev; Laudato Si –lovte være du- kommuniserte vårt felles gudgitte ansvar»

Biskop em. GUNNAR STÅLSETT, Vårt Land, 27.04.2016.

Å kjempe for en ambisiøs og forpliktende klimaavtale for alle land var et av målene for samarbeidsprosjektet og Klimapilegrim 2015 ble redskapet vi trengte for å kunne bidra til nettopp det.

Gjennomgående har altså prosjektet klart bidratt til endringer i samfunnet, ikke bare i Norge, men også internasjonalt gjennom Paris-avtalen. En faktor som ikke må glemmes er prosjektets indirekte rolle i samfunnet gjennom den endringen som skjer i kirkene. Ved at kirker og

kristne organisasjoner blir mer bevisst det trosmessige grunnlaget og det etiske imperativ for et sterkere sosialetisk engasjement for vern om skaperverket og kamp for rettferdighet, vil de også få en tydeligere rolle i samfunnet. I bibelsk språkbruk kan det gjerne kalles å være «lys og salt i verden».

5.3. Hvordan bygge videre på erfaringene fra SoB?

Prosjektets tre eiere må her i første rekke trekke sine egne konklusjoner av de erfaringene som er gjort. I det følgende vil noen hovedpunkter bli nevnt, basert på det som hittil er presentert ovenfor, og drøftinger i prosjektets styringsgruppe.

Skaperverk og bærekraft har gitt kunnskap og samlet kristen- Norge i et stort klimaengasjement. Prosjektet har vært en aktør som har gjort kirkene til nødvendige samarbeidspartnere for alle som arbeider for å løse klimautfordringene, ikke minst klima- og miljøorganisasjoner. Vi er med på å hjelpe politikere til å ta krevende politiske avgjørelser, og skaffe dem velgere som ikke «straffer» dem for det.

JENS PETTER JOHNSEN, Direktør i Kirkerådet.

Et bredt kirkelig samarbeid om temaet klima og miljø har vært viktig og vil fortsatt være det. Erfaringene fra Klimaseilasen i 2009, Klimavalg 2013 og Klimapilegrim 2015 har vist at samarbeid kan gi mye større effekt utad i samfunnet enn om man opererer hver for seg. Planlegging og tydeliggjøring i forhold til felles kampanjer er avgjørende, og samarbeidet kan kreve store ressurser, men gevinsten tilsvarende stor.

For påvirkning internt i kirkene, er bildet noe annerledes.

Et bredt samarbeid er her ikke nødvendigvis den viktigste faktoren for å få til endringer innad i det enkelte kirkesamfunn, men egne lederes engasjement sammen med en teologisk forankret og godt begrunnet tilnærming til utfordringene er vesentlig for å få eierskap og kraft til indre forandring.

Prosjektet har i sin periode ikke evnet å nå ut like godt til alle kirkesamfunnene. Skal man ha som mål å få gjennomslag og skape endring i bredden i kirkesamfunnene må det nok en mer målrettet tilnærming til ved direkte kontakt med de ulike kirkesamfunn hver for seg. Hvert enkelt kirkesamfunn må få eierfølelse og bli engasjert om man skal forvente endringer internt. Samtidig har arbeidet med teologisk refleksjon stor synergieffekt og kan danne grunnlaget for møteplasser og utveksling av tanker og synspunkt mellom de ulike kirkesamfunn. Dette kan på sikt påvirke og skape endring hvis noen blir tent og tar engasjementet videre i egne rekker.

Fra styringsgruppas møte den 29.04. 2015 ble det vedtatt følgende om prosjektets videreføring i sak 3/15:

Skaperverk og bærekraft har vært et viktig samarbeid mellom kirkene i Norge.

Vi ser at vi har oppnådd:

- Et felles teologisk og faglig grunnlag for kirkenes arbeid med feltet.
- Økt fokus på temaet i kirkene.
- Nye allianser er bygget med andre trosbaserte aktører, med klima- og miljøbevegelsene og fagbevegelsen. Dette har gitt en fornyet forståelse for kirkenes arbeid i feltet.
- Et løft for kommunikasjon av saker om klima og miljø i det offentlige rom.

Vi får større engasjement og har sterkere påvirkningskraft når vi samarbeider økumenisk og bredt med andre aktører slik som fagbevegelsen og miljøbevegelsen. Spørsmålet er nå hvordan – og ikke om – kirkene skal engasjere seg i klimaspørsmål. Kirken har blitt lagt merke til som en tydelig etisk stemme i norsk klimadebatt.

BERIT HAGEN AGØY, generalsekretær i Mellomkirkelig Råd, for Dnk

Styringsgruppa vedtok senere 9.mars 2016 i sak 6/16:

- Styringsgruppa ser det som viktig med fortsatt konstruktivt samarbeid om konkrete tema knyttet til skaperverk og bærekraft, klima og miljø. Dette samarbeidet må avklares direkte mellom de partene det gjelder fra sak til sak.

Av konkrete saker som man kan samarbeide om nevnes:

1. Teologisk utdanning / refleksjon (KR, NKR, utdanningsinstitusjoner)
2. Grønne menigheter (KR, NKR)
3. Skaperverkets dag (Nord-Sør Info, Global Info)
4. Menighetenes fasteaksjon (KN, Nord-Sør Info, Global Info)
5. Miljøledelse og / samarbeid (KR, KA, Miljøfyrtårn, organisasjoner og kirker)
6. Klimapilegrim (KR, MKR, Regionleddet, Nasjonalt pilegrimssenter, KN, ACT- Alliance, KV, LVE, andre?)
7. Interreligiøst samarbeid, inkl. klimatoppmøter (MKR, NKR, KN, STL)
8. SPU og bærekraftige investeringer (KN, KR, MKR/KISP)
9. Reformasjonsjubileet 2017: Skaperverket ikke til salgs (KR, MKR, NKR, KN)
10. Klimaflyktninger (KR, MKR, KN, NKR, ACT-Alliance, KV, LVE, andre?)
11. Vårt hverdagsliv og bærekraftige valg (KR, NKR, Substans / Sub Church, korsvei, Areopagos / Strek, FIVH, besteforeldrenes klimaaksjon, Miljøagentene)
12. Samarbeid om aktuelle kampanjer som måtte oppstå (kan variere)

Det ble påpekt at nettverkssamlingene kan fortsette som et samarbeid for informasjonsdeling og spredning. SG drøftet muligheten for et årlig møtepunkt / lederkonferanse om klima og miljø der mulig tema for samarbeid i året som kommer settes på dagsorden. Det må vurderes å ta med paraplyorganisasjoner som NKR, Digni og/eller Norme som medarrangør på en slik samling. En mer direkte kontakt med kirkeledere og organisasjonsledere på en slik konferanse kan gi større eierskap og forankring i den enkelte organisasjon/kirke og dermed ha større mulighet for å bli integrert hos hver enkelt. KN og fagrådgivere i Kirkerådet kan her være ressurspersoner i planlegging og tilrettelegging, men er helt avhengig av ledere og ansatte i hvert enkelt kirkesamfunn for hvordan engasjementet skal tas videre. Dette kan imøtekomme NKR sitt ønske om å holde et fortsatt klart engasjement på klimasaken i tiden framover.

Det er gledelig å se hvordan engasjementet for klimasaken nå favner hele bredden av kirkelandskapet. Prosjektet Skaperverk og bærekraft har bidratt til å gi dette budskapet en solid teologisk, faglig og institusjonell forankring. Når kirkene mobiliserer sammen, kan vi forandre en gjenstridig verden. Den kampen er ikke vunnet ennå, men SoB har lagt et godt fundament. La samarbeidet fortsette!

JØRN LEMVIK, Digni

En slik årlig lederkonferanse, supplert med to nettverksmøter for fagrådgivere og kommunikasjonsmedarbeidere kan erstatte noe av det man oppnådde gjennom SoB som en plattform for samarbeid og felles satsing. KN og andre med fagkompetanse på ulike felt (fra ForUM eller Klimavalgalliansen) vil være en ressurs inn i slike samlinger, og bidra til å informere og inspirere og til å knytte videre nettverk for mulig konkrete samarbeid.

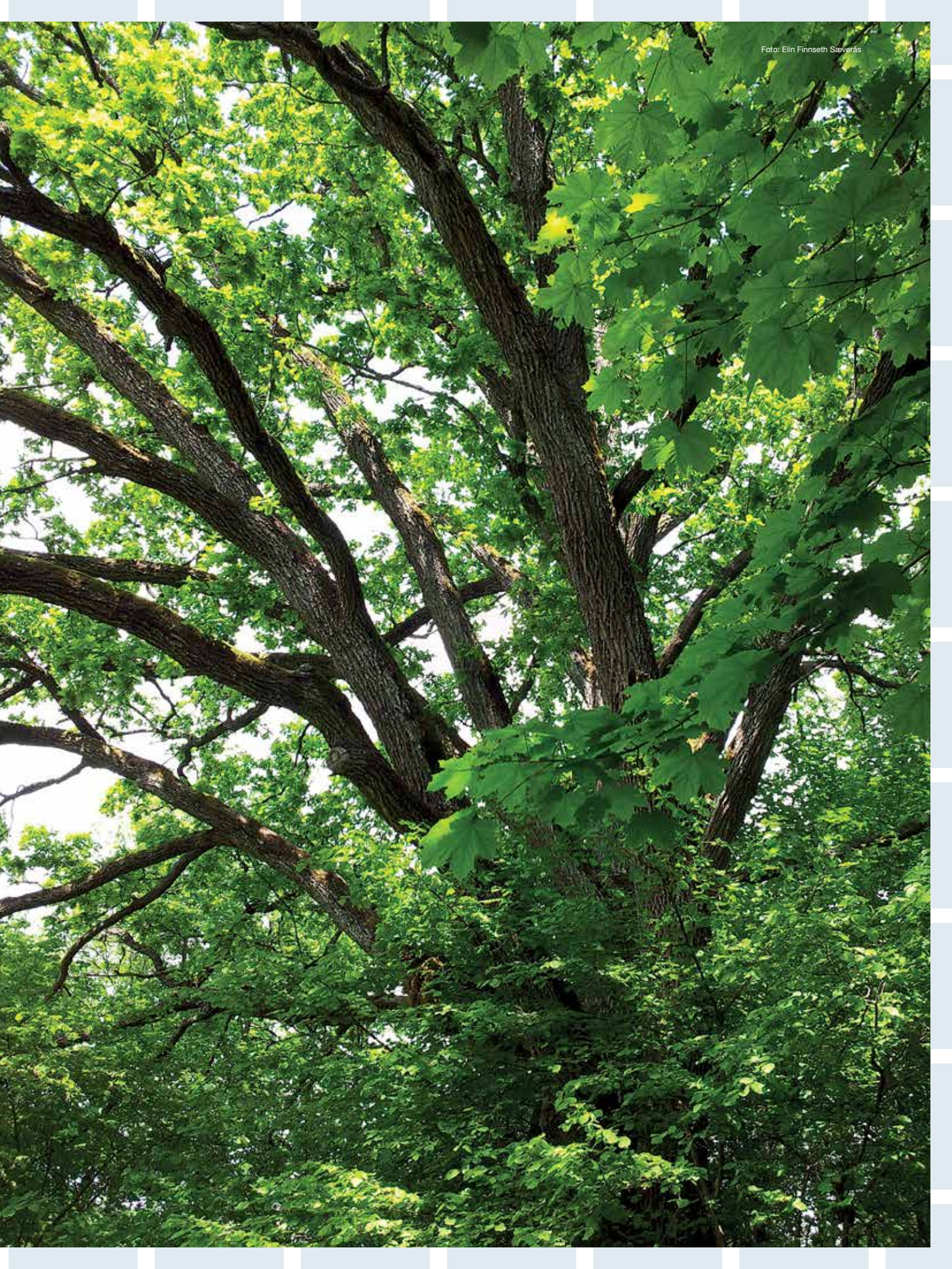
For å vedlikeholde engasjement og motivasjon er det viktig å gi handlingsalternativ. Noe man kan være med på som gir følelsen av at det nytter. Der er grønne menigheter et viktig verktøy som fortsatt har stort potensiale for å nå lenger ut. Det bør satses målrettet på enkelte bispedømmer og på bredden av kirkesamfunn knyttet til NKR. Men som alltid må det skapes eierfølelse til prosessen, pådytt utenfra kan virke mot sin hensikt. Det kan være viktig å ta utgangspunkt i det som er sterke sider hos de enkelte kirkesamfunn fra før: slik som gjenbruk hos Frelsesarmeen (Fretex) og kosthold hos Adventistsamfunnet, eller den haugianske gründerånden og «gudsfrykt med nøysomhet» innenfor lavkirkelig organisasjonsliv.

Andre handlingsalternativ er kampanjer av ulike slag. Det som allerede er i gang: Vendepunktmarkeringene og Klimafestivalen kan bygges videre på og gjøres kjent. Et viktig læringspunkt fra Klimapilegrim med store potensialer for videreutvikling er mer samarbeid på tvers av organisasjoner / kirkesamfunn. Man trenger ikke samarbeide kontinuerlig, men å komme sammen om konkrete arrangement eller kampanjer en gang i blant kan gi store ringvirkninger. I tillegg til motivasjon, læring, inspirasjon, følelse av å bidra og synlighet i lokalsamfunnet, så bidrar man til å rive murer og bygge broer, knytte nettverk og vennskap og kommer mennesker i møte. Det er i seg selv et kristent vitnesbyrd som taler mer enn mange ord.

Et prosjekt er i sin natur tidsbegrenset. Det er derfor naturlig at samarbeidsprosjektet nå avsluttes. Men prosjektet har bygd et fundament for samarbeid om klimasaken som er basert på gode erfaringer og et klimafaglig og teologisk felleskirkelig grunnlag. Arenaer, møteplasser, nettverk og kompetanse er bygd slik at engasjementet for klima og miljø kan tas videre fra den enkelte med eierskap og integritet internt i organisasjoner og kirkesamfunn. Samtidig har prosjektet vist med tydelighet at brede samarbeid er den beste veien for å få gjennomslag i samfunnet, både i media, til «folk flest» og til beslutningstakere på alle nivå.

Derfor er ikke samarbeidsprosjektets avslutning en slutt på samarbeid. Vi må heller åpne opp for mer samarbeid, særlig lokalt og regionalt. Vi kan spisse vår kommunikasjon og våre strategier tilpasset egne organisasjoner og målgrupper, men vi må fastholde at om vi skal komme utfordringen vi står overfor i møte, så må alle dra i samme retning. Vern om skaperverket og kamp for rettferdighet krever samlet innsats fra alle gode krefter. Og ved Guds hjelp og nåde kan vi

gjøre det umulige mulig.

Prosjektet *Skaperverk og bærekraft*
– et felles kirkelig tiår for kirke og samfunn:
er et økumenisk samarbeidsprosjekt mellom
Norges Kristne Råd, Kirkens Nødhjelp og
Den norske kirke.

- I dette samarbeidet vil kirkene:
- være sentrale pådrivere for å bidrag-
ytere til bærekraftige samfunn lokalt,
nasjonalt og globalt
 - bidra til å sikre en forpliktende, rettferdig
og ambisiøs internasjonal klimaavtale,
og en bred kirkelig og folkelig opp-
slutning om dette
 - demonstrere et bevisst forhold til miljø,
forbruk og rettferd
 - skape håp og fremtidsro i ord og
handling

Dette magasinet er produsert
med støtte fra NORAD

Den norske kirke – Kirkerådet
Postboks 799, Sentrum
N- 0106 Oslo